

De opkomst van de drillrapscene: een schets van de zorgen en zorgplichten

NTBR 2021/28

De drillrapscene heeft de afgelopen jaren in Nederland aan populariteit gewonnen. Het muziekgenre drillrap wordt door verschillende drillrapgroepen gebruikt om elkaar uit te dagen en te bedreigen, met geregeld steek- en schietincidenten tot gevolg. Naast de zorgen die in de media en rechtspraak worden geuit, staat de drillrapproblematiek hoog op de politieke agenda. In deze bijdrage worden de verantwoordelijkheden en aansprakelijkheden van de bij drillrapincidenten betrokken partijen geïnventariseerd en gecategoriseerd. Het gaat daarbij niet alleen om de aansprakelijkheid van drillrappers zelf; ook secundair betrokken actoren als ouders, scholen en overheidsinstellingen kunnen in voorkomende gevallen tot vergoeding van geleden schade gehouden zijn.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding: de opkomst van de drillrapscene

Het dodelijke steekincident in Scheveningen in augustus 2020 tussen twee 'drillrapgroepen' heeft de opkomende drillrapscene in Nederland onder een vergrootglas gelegd.² Het gaat hier om een uit de Verenigde Staten overgewaaid muziekgenre, waarin vuurwapens worden getoond en geweld wordt verheerlijkt. Drillraps worden door verschillende drillrapgroepen gebruikt om elkaar uit te dagen en te bedreigen, met geregeld steek- en schietincidenten tot gevolg. Naast de stijgende populariteit van het muziekgenre zelf, stijgen de maatschappelijke zorgen rondom deze hype evenzeer. Gewezen zij onder meer op de kamervragen die over de populariteit van drillraps zijn gesteld,³ de

strafrechtelijke veroordelingen van diverse 'drillrappers'⁴ en de aandacht daarvoor in het landelijke nieuws.⁵ Wat in de drillrap wordt aangekondigd, wordt in de praktijk namelijk vaak ook uitgevoerd.⁶

In deze bijdrage wordt besproken welke aansprakelijkheidsrisico's op de loer liggen indien drillrapgerelateerde incidenten (zoals steekpartijen) zich voordoen. Naast de aansprakelijkheid van drillrappers zelf, wordt ook de mogelijkheid van *secundaire* aansprakelijkheid besproken. Het gaat daarbij om de gevallen waarin toezichthoudende actoren – denk aan ouders, scholen, politie en online platformen – niet (voldoende) hebben ingegrepen om 'drillrapincidenten' te voorkomen. Het openbare karakter van de drillraps (die zicht- en hoorbaar zijn op kanalen als YouTube, Spotify en TikTok) evenals de openbaarheid van de daaropvolgende oproepen tot schadeveroorzakend gedrag (via kanalen als Snapchat en Instagram), roepen in het bijzonder vragen op naar de *voorzienbaarheid* van het schadeincident. Wat *mag* en (vooral) *kan* verwacht worden van betrokken partijen in de gevallen waarin de dreiging van (steek)incidenten in de drillrap vrij concreet (en dus vooraf kenbaar) is, teneinde escalaties tussen drillrapgroepen als in Scheveningen te voorkomen?

1.2 Plan van behandeling

In het vervolg van deze bijdrage wordt allereerst een nadere toelichting gegeven op de termen 'drillrap' en 'drillrapscene', evenals de daarmee verband houdende (maatschappelijke en juridische) vraagstukken (par. 2). Daarna wordt de mogelijke aansprakelijkheid van drillrappers (zelf) voor schade veroorzaakt in groepsverband besproken (par. 3). Vervolgens komt de relevantie van secundaire aansprakelijkheid in geval van drillrapincidenten aan bod (par. 4). Gegeven die beschouwing, wordt vervolgens ingezoomd op de concrete betekenis van secundaire aansprakelijkheid voor actoren die bij drillrapincidenten betrokken kunnen zijn, waaronder ouders, scholen, de politie, gemeenten en online platformen (par. 5). Afgesloten wordt met een conclusie en een korte 'toekomstblik' (par. 6).

1 Citeerwijze: K.L. Maes & J. den Hartog, 'De opkomst van de drillrapscene: een schets van de zorgen en zorgplichten', *NTBR* 2021/28, afl. 8. Mr. dr. K.L. Maes (Kirsten) is advocaat bij Van Benthem & Keulen en als onderzoeker en universitair docent verbonden aan de Universiteit Utrecht, waar zij in 2020 promoveerde op een proefschrift over secundaire aansprakelijkheid. Zie K.L. Maes, *Secundaire aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de reikwijdte van de zorgplicht van beheerders van private ruimten* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom Juridisch 2020 (hierna: Maes 2020). Mr. J. den Hartog (Joris) is advocaat bij Van Benthem & Keulen. De literatuur en rechtspraak is bijgewerkt tot 1 juli 2021 (de datum waarop het onderzoek is afgesloten). Met daarna verschenen rechtspraak en literatuur is slechts sporadisch rekening gehouden.

2 Inmiddels is in verband met dit incident een strafrechtelijke uitspraak geweest. Zie 'Vijf jaar cel voor fatale ruzie tussen drillrappers Scheveningen', *NOS.nl* 21 april 2021; 'Vijf jaar cel voor rol bij dodelijke drillrapvete Scheveningen', *Het Parool* 21 april 2021. De uitspraak is ten tijde van het schrijven van deze bijdrage nog niet gepubliceerd.

3 Brief van de minister van Justitie en Veiligheid van 1 september 2020 (*Kamerstukken II* 2019/20, 28684, nr. 626); Aanhangsel van de Handelingen, vergaderjaar 2020/21, nr. 166, Antwoord van minister Grapperhaus op Kamervragen (2020Z14707). Zie ook het recente voorstel van de minister van Rechtsbescherming om de leeftijdsgrens van aansprakelijkheid van ouders voor hun kinderen te verhogen (Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 10 mei 2021, online raadpleegbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/05/10/tk-verkenning-jeugdcriminaliteit-en-opvoeding>).

4 Zie onder meer Rb. Amsterdam 20 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:7166; Rb. Amsterdam 8 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:909 & ECLI:NL:RBAMS:2021:910; Rb. Noord-Holland 2 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:2759; Rb. Amsterdam, 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982; Rb. Den Haag 4 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5626 & ECLI:NL:RBDHA:2021:5667. Zie in het bestuursrecht: Rb. Rotterdam, 29 september 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:8662.

5 Zie – naast de artikelen die in het vervolg van deze bijdragen worden aangehaald – onder meer 'Wat is drillrap en waarom horen we er opeens veel over?', *NU.nl* 14 augustus 2020.

6 Aldus de officier van justitie in Rb. Amsterdam 20 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:7166 (onder 'feit 3'). Vgl. H. Carvalho, "Drill" rap lijkt daad bij het woord te voegen, *NRC* 6 november 2019.

2. Drillrap: een nadere afbakening

2.1 Drillraps en de drillrapscene

Drillrap is een specifiek subgenre van rap/hiphop, dat gekarakteriseerd wordt door de grafische en openlijke wijze waarop over geweld gerapt wordt.⁷ Regelmatig bevatten de teksten expliciete verwijzingen naar geweld dat in het bijzonder jegens rivaliserende drillrapgroepen is gepleegd, dan wel gepleegd zal worden.⁸ Alhoewel er in sociologisch onderzoek ook wel op is gewezen dat hiphop-teksten niet in alle gevallen al te letterlijk moeten worden genomen,⁹ is de gewelddadige en dreigende natuur van de tekst van drillraps onmiskenbaar. De videoclippen zijn minstens zo kenmerkend. Grote groepen jongeren – veelal gehuld in dure kleding, met bivakmutsen of andersoortige gezichtsbedekking op – rappen op straat en bootsen met handgebaren gewelddadige handelingen na.¹⁰ Daarbij worden vaak grote hoeveelheden messen, machetes, pistolen en andere wapens getoond.¹¹ Het is bovendien niet ongebruikelijk gebleken dat escalaties tussen drillrapgroepen (live) op social media in beeld worden gebracht, waarbij de filmpjes bloedende slachtoffers en de daarbij gebruikte wapens tonen.¹²

Een belangrijk kenmerk van drillrap lijkt groepsvorming te zijn. Drillrappers en hun consorten verzamelen zich in specifieke 'gangs', die doorgaans gerelateerd zijn aan de plek waar ze zijn opgegroeid; hun 'postcode'.¹³ Illustratief is het steekincident op 10 augustus 2020, waarbij de 19-jarige Rotterdammer Cennethson Janga (rapnaam: 'Chuchu') werd doodgestoken op de pier bij Scheveningen.¹⁴ De aanleiding was gelegen in een conflict tussen de Rotterdamse drillrapgroep 'Blacka 24' en de Amsterdamse drillrapgroep '73 De

Pijp'.¹⁵ Via sociale media werden voorafgaand aan dit incident over en weer dreigementen geuit, waarna werd afgesproken om de 'beef' (ruzie) te 'regelen' (te gaan vechten). Het leidde tot het fatale incident.¹⁶ Eerder, in 2019, waren er reeds twee steekincidenten die voortsporen uit ruzies in de drillrapscene, althans waarbij de drillrapscene nauw betrokken was.¹⁷ Een steekpartij bij een Albert Heijn in december 2020 werd eveneens toegeschreven aan een 'slepende vete' tussen Amsterdamse drillrapgroepen.¹⁸ Ook een recent steekincident in Den Haag, waarbij een zeventienjarige jongen is overleden, lijkt verband te houden met een ruzie tussen rivaliserende drillrapgroepen.¹⁹

2.2 Maatschappelijke en juridische implicaties

2.2.1 Drillrap in politiek en media

In de politiek en het bredere maatschappelijke debat worden steeds meer zorgen geuit over de opkomst van de drillrapscene. Alhoewel voorzichtigheid met het leggen van een direct causaal verband tussen het muziekgenre en geweld geboden is,²⁰ staat de drillrapproblematiek wel vanwege die relatie hoog op de politieke agenda.²¹ Het fenomeen wordt bovendien gekoppeld aan een ander maatschappelijk probleem, te weten het toenemende wapenbezit onder jongeren.²² De afgelopen jaren wordt een normalisering van wapenbezit bij jongeren gesignaleerd, hetgeen de overheid heeft aangezet tot het opstellen van een 'Actieplan Wapens en Jongeren', waarin afspraken met verschillende betrokken partijen zijn neergelegd om wapenbezit onder jongeren terug te dringen.²³ In dat verband is eind 2020 bovendien

7 J. Ilan, 'Digital street culture decoded: why criminalizing drill music is street illiterate and counterproductive', *British Journal of Criminology* (60) 2020, afl. 4 (hierna: Ilan 2020), p. 995; A. Lynes, C. Kelly & E. Kelly, 'Thug life: drill music as a periscope into urban violence in the consumer age', *British Journal of Criminology* (60) 2020, afl. 5 (hierna: Lynes, Kelly & Kelly 2020), p. 1203.

8 De rivaliserende groepen zijn de zogenaamde 'opp boys' of 'opps' ('opposition', zie Ilan 2020, p. 1002). Zie bijvoorbeeld de tekst in de track '4/5' van de Amsterdamse groep 73 De Pijp: "En alle opp boys zijn welkom. Ja alle opp boys zijn welkom. En ik weet dat hij niet komt maar als die nigga dan wel komt dan wordt hij gesmoked. Blaas die 4/5 leeg die magazijn z'n body wordt rood." Zie ook de tekst van de Rotterdamse groep Qlas & Blacka in 'Studiosessies 345' bij 101Barz: "Deze is voor die opp-boys, for the other side. Jij kan niet rennen op mij, ik heb die pijp bij mij. En raak me een keertje aan, m'n shooter rijdt gelijk. En bro hij baged gelijk en never twijfelt hij" (teksten ontleend aan genius.com).

9 Zie nader C.E. Kubrin, 'Gangstas, thugs, and hustlas: identity and the code of the street in rap music', *Social Problems* (52) 2005, afl. 3, p. 366.

10 Zie ook Ilan 2020, p. 1001.

11 A.M. van der Laan, S. Pleyzier & F.M. Weerman, 'Hedendaagse jeugdcriminaliteit: nieuwe vragen en enkele antwoorden na een historische daling', *Tijdschrift voor Criminologie* (62) 2020, afl. 2-3, p. 120.

12 Vgl. naar aanleiding van de poging tot moord in de drillrapscene in mei 2020, Rb Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982, r.o. 4.3.

13 Zie H. Bahara, 'Wie zijn de drillrapgroepen die zoveel zorgen baren?', *Volkskrant* 23 augustus 2020. Vgl. de Brief van de minister van Justitie en Veiligheid van 1 september 2020 (*Kamerstukken II* 2019/20, 28684, nr. 626), p. 2.

14 'Drillrap gelinkt aan steekpartij Scheveningen, politie laat nog niets los', *NOS.nl* 11 augustus 2020; 'Politie pakt vierde verdachte voor steekpartij Scheveningen', *Het Parool* 8 september 2020.

15 P. Vugts, 'Ingewijden: Rotterdammer (19) doodgestoken door lid Amsterdamse drillrapgroep', *Het Parool* 11 augustus 2020; 'Verdachten dodelijke steekpartij pier Scheveningen blijven langer vastzitten', *NOS.nl* 24 november 2020.

16 Zie M. Wijnstekers, 'Drillrapper Blacka heeft berouw na dodelijke steekpartij Scheveningen', *Het Parool* 16 augustus 2020.

17 M. van Dun & P. Vugts, 'Jeugdbendes in Zuidoost: drillrapper werd gedood met kapmes', *Het Parool* 4 december 2019; H. Bahara & N. Ezzeroli, 'Zelfs het 'vriendelijke gezicht' van de drillrapscene ontkomt niet aan messengeweld', *Volkskrant* 12 augustus 2020.

18 Zie W. Laumans & P. Vugts, 'Drillrapvete aanleiding steekpartij Albert Heijn Watergraafsmeer', *Het Parool* 22 december 2020. Zie ook recent 'Wraak op wraak in drillrap-vete, vier minderjarigen vastgezet', *NOS.nl* 26 juni 2021.

19 Zie 'Doodsteken 17-jarige Haagse jongen in mei was mogelijk vergeldingsactie', *NOS.nl* 5 augustus 2021.

20 In deze bijdrage wordt verder niet stilgestaan bij dit causale verband. Een dergelijk verband is tot nu toe statistisch immers niet aantoonbaar. Zie hierover L. Fatsis, 'Policing the beats: The criminalization of UK drill and grime music by the London Metropolitan Police', *The Sociological Review* (67) 2019, afl. 6 (hierna: Fatsis 2019), p. 1300-1316; Ilan 2020; Lynes, Kelly & Kelly 2020; R.A. Roks & J.B.A. van den Broek, *Cappen voor clout? Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk*, Rotterdam: Erasmus Universiteit 2020 (hierna: Roks & Van den Broek 2020).

21 Zie de Brief van de minister van Justitie en Veiligheid van 1 september 2020 (*Kamerstukken II* 2019/20, 28684, nr. 626); Aanhangsel van de Handelingen 166, vergaderjaar 2020/21, Antwoord van minister Grapperhaus op Kamervragen (2020Z14707).

22 Vgl. recentelijk J. Geurts, 'Steekwapens binnen de Wet wapens en munitie', *NTS* 2021/26, afl. 2, p. 99; I. Weijers, H. Ferwerda & R.A. Roks, 'Verhanding van de jeugdcriminaliteit. Het probleem van de potentiële doorgroeiers', *NJB* 2021/3, afl. 1, p. 18.

23 Zie Bijlage bij *Kamerstukken II* 2019/20, 28684, nr. 637 (hierna: Actieplan Wapens en Jongeren 2020). Zie ook de Brief van de minister van Justitie en Veiligheid van 1 september 2020 (*Kamerstukken II* 2019/20, 28684, nr. 626), p. 2.

aangekondigd dat er een verbod op messenverkoop aan minderjarigen zal worden uitgevaardigd.²⁴ Ook refereert het Ministerie van Justitie en Veiligheid in haar 'Strategisch Omgevingsbeeld 2020' expliciet aan de rol van drillrap, als verklaring voor het feit dat het aantal minderjarige verdachten het afgelopen jaar voor het eerst in tien jaar is gestegen.²⁵

In navolging van de politiek, wordt de 'drillrAPHype' ook in de media veelvuldig gekoppeld aan jeugdcriminaliteit, in het bijzonder daar waar het wapenbezit en daaruit volgende (steek)incidenten betreft.²⁶ Zo werd onder meer het overlijden van de 19-jarige Rotterdamse jongen in Scheveningen in rechtstreeks verband gebracht met een ruzie in de drillrapscene,²⁷ net als een steekincident in Amsterdam in mei 2020.²⁸ Ook werd de afgelopen jaren in diverse nieuwsberichten aandacht besteed aan de overkoepelende zorgen rondom de populariteit van de drillrapscene en het daarmee verband houdende geweld, nog los van de nieuwsberichten over de individuele drillrapincidenten.²⁹

2.2.2 Drillrap in de rechtspraak

De hiervoor besproken incidenten hebben geleid tot diverse strafrechtelijke uitspraken en daarin geuite zorgen. Zo werd in een uitspraak van de Rechtbank Amsterdam overwogen dat de verheerlijking van geweld en het tonen van (nep)wapens, zoals in drillrap wordt gedaan, zorgwekkend is.³⁰ Ook de Rechtbank Den Haag sprak haar verbazing uit over het gemak waarmee tegenwoordig in (en buiten) de drillrapscene messen en machetes worden gebruikt om onenigheid te beslechten.³¹ In de thans beschikbare (lagere) rechtspraak zijn in het afgelopen half jaar bovendien zeven drillrappers strafrechtelijk veroordeeld voor hun betrokkenheid bij geweldsincidenten.³² Het ging achtereenvolgens om zaken waarin drillrappers vervolgd werden wegens het

bezit van gevaarlijke wapens,³³ dodelijke steekincidenten,³⁴ poging tot moord (door vanaf een scooter met een vuurwapen op een jongen te schieten)³⁵ en poging tot doodslag (door een rivaliserende drillrapper op het hoofd te slaan met een machete).³⁶ Een bestuursrechtelijk voorbeeld biedt de uitspraak van de Rechtbank Rotterdam van 29 september 2020, waarin de vraag centraal stond of de burgemeester de woning van een Rotterdamse vrouw (verzoekster) wel had mogen sluiten.³⁷ De burgemeester had deze maatregel getroffen, omdat binnen de drillrapscene foto's van de dochter van verzoekster en hun adres waren verspreid, waarbij beloningen werden beloofd voor de persoon die de dochter iets aan zou doen. De voorzieningenrechter overwoog dat de dreiging die hiervan uitging reëel en dermate ernstig was, dat de burgemeester mocht overgaan tot de woning-sluiting.³⁸

Vanuit schadevergoedingsperspectief is relevant op te merken dat een slachtoffer zich in een strafrechtelijke procedure kan voegen en een vordering benadeelde partij kan instellen.³⁹ Een voorbeeld vormt de uitspraak van de Rechtbank Amsterdam van 22 april 2021, waarin een van de slachtoffers van een drillrapincident schadevergoeding vorderde. De vorderingen werden door de rechtbank (deels) toegewezen.⁴⁰ Het slachtoffer had als gevolg van het misdrijf een trauma opgelopen en dit trauma werd verergerd doordat direct na de aanval beelden van hem op internet waren gepubliceerd. Opgemerkt zij evenwel dat de voegingsprocedure in de strafrechtelijke literatuur – ondanks het overzichtsarrest van 28 mei 2019 van de Hoge Raad⁴¹ – als behoorlijk ingewikkeld aangemerkt wordt.⁴² Zo merkt Vellinga in zijn annotatie bij dit arrest op dat het door art. 51f lid 1 Sv gestelde vereiste van rechtstreekse schade nog steeds bepaald niet uitgekristalliseerd is.⁴³ Schipper heeft daarnaast gewezen op de onduidelijkheid van (de verhouding tussen) de verschillende soorten schade die volgens de Hoge Raad voor vergoeding in aanmerking zouden

24 Zie de Brief van de minister van Justitie en Veiligheid en de minister voor Rechtsbescherming van 11 november 2020 (*Kamerstukken II 2019/20, 28684, nr. 637*).

25 Centrale Eenheid Strategie van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, *Strategisch omgevingsbeeld 2020*, januari 2021, p. 8.

26 H. Carvalho, "Drill' rap lijkt daad bij het woord te voegen", *NRC* 6 november 2019; J. Haspels & B. Lelieveld, 'Jongeren en steekpartijen, wat is er aan de hand?', *AD* 19 januari 2020; R. van der Poel & K. Bos, 'Wie moordt, die scoort in drillrap', *NRC* 25 augustus 2020.

27 Drillrap gelinkt aan steekpartij Scheveningen, politie laat nog niets los', *NOS.nl* 11 augustus 2020; 'Politie pakt vierde verdachte voor steekpartij Scheveningen', *Het Parool* 8 september 2020.

28 Zie Rb Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982.

29 Kortheidshalve zij verwezen naar de vele krantenartikelen waaraan in deze bijdrage wordt gerefereerd. Illustratief zijn J. Haspels & B. Lelieveld, 'Jongeren en steekpartijen, wat is er aan de hand?', *AD* 19 januari 2020 en 'Wat is drillrap en waarom horen we er opeens veel over?', *NU.nl* 14 augustus 2020.

30 Rb. Amsterdam 20 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:7166. Vgl. ook Rb. Amsterdam 3 mei 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:2850, waarin de reclasering aangaf dat de verdachte als jongerenwerker hielp om andere jongeren uit de drillrap te halen.

31 Rb. Den Haag 4 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5626, r.o. 6.3.

32 Zie de uitspraken waarnaar verwezen is in voetnoot 4. Deze uitspraken staan nog los van (tot nu toe) ongepubliceerde veroordelingen. Zie bijvoorbeeld 'Vijfjaar cel voor fatale ruzie tussen drillrappers Scheveningen', *NOS.nl* 21 april 2021.

33 Rb. Amsterdam 20 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:7166.

34 Rb. Amsterdam 8 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:909 en Rb. Den Haag 4 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5626 & ECLI:NL:RBDHA:2021:5667.

35 Rb. Noord-Holland 2 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:2759.

36 Rb. Amsterdam 31 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1530 en Rb. Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982, waarin het zelfs (medeplegen van) poging tot moord betrof.

37 Rb. Rotterdam 29 september 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:8662.

38 Rb. Rotterdam 29 september 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:8662, r.o. 12 & 16.

39 Art. 51f Sv. Zie ook art. 36f Sr.

40 Zie Rb Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982.

41 Zie HR 28 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:793, NJ 2019/379, m.nt. W.H. Vellinga (*Overzichtsarrest vordering benadeelde partij*). De Hoge Raad verduidelijkt in dat arrest de procedurele en materiële aspecten van een vordering benadeelde partij. Hij besteedde onder andere aandacht aan het begrip 'rechtstreekse schade' in art. 51f lid 1 Sv, de soorten schade die voor vergoeding in aanmerking komen en de regels van bewijslastverdeling.

42 Zie bijvoorbeeld Y. Buruma, 'Een mentaliteitsgeschiedenis van slachtofferenancipatie', *NTS* 2020/2, afl. 1, p. 8.

43 W.H. Vellinga, in zijn annotatie bij HR 28 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:793, NJ 2019/379 (*Overzichtsarrest vordering benadeelde partij*), onder 5-8.

komen.⁴⁴ Niet in de laatste plaats is de procedure bovendien precair door de wisselwerking tussen het privaats- en het strafrecht, waarbij een rechter rekening zal moeten houden met de rechtswaarborgen van *beide* rechtsgebieden.⁴⁵

De geconstateerde ontwikkelingen rondom (toenemende) drillrapincidenten zullen in de toekomst aanleiding kunnen geven tot (meer) procedures waarin de drillrappers zelf of toezichhoudende actoren aansprakelijk worden gesteld voor drillrappagerelateerd geweld en daardoor geleden schade. In het vervolg van deze bijdrage worden de mogelijke gronden voor de aansprakelijkheid van drillrappers zelf en de aansprakelijkheid van de betrokken *secundaire* partijen verkend.

3. De aansprakelijkheid van individuele drillrappers

3.1 De mogelijke grondslagen voor aansprakelijkheid

In de eerste plaats kan een drillrapper, die onrechtmatig schade aan een ander heeft toegebracht, individueel aansprakelijk worden gesteld op grond van art. 6:162 BW. Omdat drillrappers echter veelal in groepen handelen en zij bovendien vaak dezelfde outfits met trainingsbroeken en capuchons dragen, kan het lastig zijn om de betrokken drillrappers te identificeren, dan wel om het precieze aandeel van de verschillende 'drillrapleden' in de veroorzaakte schade vast te stellen. Aan dit bewijsprobleem kan art. 6:166 BW tegemoetkomen. Art. 6:166 BW behelst een individuele aansprakelijkheid van deelnemers van een groep voor onrechtmatig vanuit de groep toegebrachte schade, zodat voorkomen wordt dat een individuele deelnemer zich kan disculperen met het (causaliteits)verweer dat de schade óók zou zijn ontstaan zonder zijn deelneming.⁴⁶ Juist de deelneming *an sich* wordt immers als onrechtmatig gekwalificeerd; indien de kans op schade een deelnemer had moeten weerhouden van zijn deelneming, handelt hij onrechtmatig door desondanks deel te nemen aan de gedragingen in groepsverband.⁴⁷ De meerwaarde die art. 6:166 BW kan bieden, wordt geïllustreerd door een uitspraak van de Rechtbank Den Haag uit 2015.⁴⁸ De gedaagden, die aansprakelijk werden gesteld vanwege mishandeling, verweerden zich allen met de stelling dat zij geen persoonlijk geweld jegens eiser hadden gebruikt. De rechtbank passeerde dit verweer en achtte de (al dan niet passieve) betrokkenheid van gedaagden bij de vechtpartij voldoende voor aansprakelijkheid ex art. 6:166 BW.⁴⁹

Diezelfde meerwaarde kan art. 6:166 BW in onze optiek bieden in het geval van drillrapincidenten, zoals de confrontatie in Scheveningen.⁵⁰ De drillrapleden vertrokken immers in groepsverband naar een locatie om met een rivaliserende groep te vechten, waarbij in ieder geval een aantal van de drillrappers wapens met zich mee had gebracht.⁵¹ Het ligt wat ons betreft in de rede dat de kans op het toebrengen van schade – niet in de laatste plaats door het gebruik van een wapen – de deelnemers had moeten weerhouden van deelname aan de confrontatie.⁵² Wel dient bedacht te worden dat een lid dat in het geheel niet op de hoogte was of hoefde te zijn van het feit dat er wapens meegebracht waren, zich mogelijk zou kunnen disculperen van zijn aansprakelijkheid voor de specifiek ten gevolge van het wapengeweld opgetreden schade.⁵³ Bovendien geldt dat een lid van de drillrapgroep dat op 10 augustus 2020 besloot thuis te blijven en ook niet anderszins betrokken was bij de voorbereiding van het gevecht, in beginsel niet als lid van de groep zal worden beschouwd bij de beoordeling van de aansprakelijkheid voor het steekincident. Het moet bij art. 6:166 BW namelijk gaan om 'gedragingen in groepsverband'.⁵⁴

Het voorgaande betekent echter niet dat voor toepassing van art. 6:166 BW eenheid van tijd en plaats noodzakelijk is, aldus de Hoge Raad in 2015.⁵⁵ Zo zouden, in de casus die ten grondslag lag aan die uitspraak, op grond van art. 6:166 BW, ook de leden van een criminele organisatie betrokken kunnen worden die niet fysiek bij de gepleegde ladingdiefstallen aanwezig waren, maar daarbij wel op een andere manier een rol speelden.⁵⁶ Art. 6:166 BW heeft dus niet enkel betrekking op gedragingen die in de fysieke aanwezigheid in die groep ten tijde van het schade-incident worden uitgeoefend, maar het artikel kan ook worden ingeroepen tegenover personen die niet fysiek aanwezig waren bij het schade-incident, maar daarbij wel anderszins (van tevoren) betrokken waren. Dit aspect van art. 6:166 BW kan ook in de context van drillrapincidenten relevant zijn. In het geval aan een schade-incident immers plannen van een drillrapgroep of provocaties voorafgaan, zouden mogelijk ook leden van die drillrapgroep – die niet fysiek aanwezig waren bij het daaruit voortkomende incident, maar wel anderszins betrokken waren bij de voorbereiding van

44 N.A. Schipper, 'De Hoge Raad over de vordering benadeelde partij: op welke punten is er ruimte voor verduidelijking en/of heroverweging?', *TPWS* 2019/101, afl. 37, (i.h.b.) p. 255-257. Vgl. ook I.M.L. Felix & A.J.P. Schild, 'De vergoeding van immateriële schade in het strafproces', *NJB* 2020/762, afl. 12, p. 814-823.

45 Zie in die zin bijvoorbeeld S.S. Buisman, 'Schadevergoeding in de strafprocedure', *DD* 2020/36, afl. 6, p. 501-512.

46 Parl. Gesch. BW Boek 6 1981, p. 663; HR 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, r.o. 3.4.1-3.4.2, *NJ* 2016/194, m.nt. T. Hartlief.

47 Asser/Sieburgh 6-IV 2019/127.

48 Rb. Den Haag 26 augustus 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:10309.

49 Rb. Den Haag 26 augustus 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:10309, r.o. 4.3-4.4.

50 Zie ook de (terloopse) verwijzing naar art. 6:166 BW in Rb. Noord-Holland 2 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:2759.

51 Zie 'Vijf jaar cel voor rol bij dodelijke drillrapvete Scheveningen', *Het Parool* 21 april 2021.

52 Vgl. de uitspraken inzake aansprakelijkheid in groepsverband wegens vechtpartijen. Zie bijvoorbeeld Rb. Arnhem 6 april 2005, ECLI:NL:RBARN:2005:AT5596; Hof 's-Hertogenbosch 11 februari 2020, ECLI:NL:GHSHE:2020:409; Rb. Limburg 23 februari 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:1563; Rb. Rotterdam 4 juni 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:5078.

53 Vgl. in dit verband het voorbeeld van R.J.B. Boonekamp, *Onrechtmatige daad in groepsverband*, Deventer: Kluwer 2013 (hierna: Boonekamp 2013), p. 124. Zie ook Hof 's-Gravenhage 17 april 2008, ECLI:NL:GHSGR:2008:BC9358. Vgl. Rb. Noord-Holland 26 juni 2013, ECLI:NL:RBNHO:2013:6852, *JA* 2013/142, m.nt. R.J.B. Boonekamp.

54 Zie over het groepsbegrip uitgebreid Boonekamp 2013, p. 69-70.

55 HR 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, r.o. 3.5.1, *NJ* 2016/194, m.nt. T. Hartlief.

56 Zie HR 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914, r.o. 3.5.2-3.5.3, *NJ* 2016/194, m.nt. T. Hartlief.

dit incident (door dit bijvoorbeeld in een drillrap te 'bezingen') – voor die schade aansprakelijk kunnen zijn.

3.2 Enkele (nuancerende) opmerkingen

Enkele opmerkingen over de haalbaarheid van een beroep op art. 6:162 en/of art. 6:166 BW in het geval van drillrap-incidenten zijn op hun plaats. Vanzelfsprekend moet allereerst aangetekend worden dat het enkele lidmaatschap van een drillrapgroep geen onrechtmatige daad oplevert. Het maken van muziek – zij het met gewelddadige tekst – is niet onrechtmatig.⁵⁷ In het bijzonder zal de vrijheid van meningsuiting (art. 10 EVRM) eraan in de weg staan bepaalde uitingen in muziek te snel als onrechtmatig aan te merken vanwege (enkel) het gewelddadige karakter ervan. En als er al een rechtens relevant verwijt aan de maker van de muziek te maken valt, zal een eventueel causaal verband tussen de gemaakte muziek en de schadeveroorzakende gebeurtenis in de regel moeilijk te bewijzen zijn.⁵⁸ Art. 6:166 BW kan aan dergelijke causaliteitsproblemen tot op zekere hoogte tegemoetkomen, maar het zal voor slachtoffers lang niet altijd eenvoudig zijn om aannemelijk te maken dat verschillende drillrappers deelnemer waren van dezelfde gedragingen in groepsverband.⁵⁹

In de tweede plaats dient erop gewezen te worden dat – óók als de onrechtmatigheid van het handelen van een drillrapper aangetoond kan worden – het recht op schadevergoeding nog niet zonder meer een gegeven is. Zoals reeds aan de orde is gekomen, zijn de slachtoffers vaak lid van een rivaliserende drillrapgroep. In concrete gevallen kan het slachtoffer zich dan 'in pari delicto' bevinden – dat wil zeggen dat hem goeddeels eenzelfde verwijt kan worden gemaakt als de dader –, althans kan het slachtoffer in ieder geval een mate van 'eigen schuld' treffen in de zin van art. 6:101 BW.⁶⁰ Dit geldt temeer in de gevallen waarin het slachtoffer zelf ook meevocht en/of ook een wapen op zak droeg.⁶¹ Illustratief is de strafrechtelijke uitspraak van de Rechtbank Amsterdam van 8 maart 2021, waarin de rechtbank bij de beoordeling van de vorderingen benadeelde partij eigen schuld van het slachtoffer aannam. Het slachtoffer was volgens de rechtbank namelijk zelf eerst met een machete achter een van de verdachten aangerend, hetgeen

uiteindelijk leidde tot het dodelijke steekincident.⁶² In gelijke zin kan matiging op grond van art. 6:109 BW een belangrijke rol spelen bij de vaststelling van de schadevergoedingsplicht, zo illustreert de eerder aangehaalde zaak uitspraak van de Rechtbank Amsterdam van 22 april 2021.⁶³ In die afweging kunnen blijkens deze uitspraak het aandeel en de mate van schuld van de specifieke drillrapper in het veroorzaken van de schade een rol spelen, evenals de sociaal-economische vooruitzichten, de leeftijd, eventuele beperkingen en andere persoonlijke omstandigheden van de aangesproken drillrapper. Toch zal naar onze verwachting aan matiging slechts een marginale rol toekomen, gelet op alle gezichtspunten die ex art. 6:109 BW worden meegewogen, de terughoudendheid die de rechter dient te betrachten bij het matigen van de schadevergoedingsplicht en de regulerende werking die art. 6:98 en/of 6:101 BW reeds met zich kunnen brengen.⁶⁴

Ten slotte, en zelfs als de voornoemde drempels zijn genomen, kan de vraag worden gesteld hoeveel soelaas het zal bieden om drillrappers aansprakelijk te stellen. Alhoewel de drillrappers in de drillraps etaleren dat zij (meer dan genoeg) geld hebben, is het maar de vraag of drillrappers ook daadwerkelijk in staat zullen blijken om verhaal te bieden.⁶⁵ Schadeverhaal blijkt voor slachtoffers van strafbare feiten in de praktijk vaak moeilijk te zijn.⁶⁶ Onderzoek wijst dan ook uit dat een slachtoffer voor compensatie in de meeste gevallen uiteindelijk afhankelijk zal zijn van alternatieven als verzekeringen en schadefondsen en dat verhaal op de dader (veel) minder vaak aan de orde is.⁶⁷ In dat verband valt bijvoorbeeld te wijzen op de voorschotregeling van het Centraal Justitieel Incassobureau, waarop een slachtoffer of een nabestaande aanspraak kan maken als de dader – na daartoe te zijn veroordeeld – na acht maanden nog steeds niet tot schadevergoeding is overgegaan.⁶⁸ Buiten dergelijke alternatieven om zullen slachtoffers en (in ieder geval) regresnemers, die zich geconfronteerd zien met de insolventie of onvindbaarheid van de drillrapper, onder omstandigheden mogelijk (wel) heil kunnen vinden in de (civielrechtelijke) aansprakelijkstelling van eventuele betrokken

57 Sterker nog, juist het maken van muziek kan ervoor zorgen dat jongeren buiten de criminaliteit blijven. Zie F. Stuart, *Ballad of the bullet. Gangs, drill music, and the power of online infamy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 2020, p. 207-208.

58 Zie in dit verband Roks & Van den Broek 2020, p. 128-131.

59 Vgl. over bewijsmoeilijkheden in dit verband W.H. van Boom, 'Diefstal en groepsaansprakelijkheid', *AA* 2016, afl. 6, p. 450-451. Vgl. voorts R.J.B. Boonekamp, 'De onrechtmatige daad in groepsverband bij de Hogere Raad: HR 2 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:2914', *AV&S* 2016/7, afl. 1, p. 52.

60 Zie uitvoerig en meer in het algemeen over 'in pari delicto' A.L.M. Keirse & B.M. Paijmans, 'In pari delicto; als de pot de ketel verwijt', *MvV* 2017, afl. 7/8, p. 207-219. Vgl. Rb. 's-Hertogenbosch 16 juni 2004, ECLI:NL:RBSHE:2004:AP6189, r.o. 3.13.

61 Met die kanttekening dat door de eisende partij betoogd kan worden dat het meedoen aan een vechtpartij of het op zak hebben van een wapen in het niet valt bij het daadwerkelijk gebruik van het wapen door de andere partij. Vgl. Rb. Breda 13 oktober 2004, r.o. 3.12, *JA* 2005/2, m.nt. A.J. Akkermans; Rb. Dordrecht 15 augustus 2007, ECLI:NL:RBDOR:2007:BB3957, r.o. 6.5.

62 Rb. Amsterdam 8 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:909, r.o. 7.4.4.

63 Rb. Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982.

64 Zie in dit verband HR 28 mei 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2913, r.o. 3.3.2, *NJ* 1999/510. Zie voorts Asser/Sieburgh 6-II 2017/176 e.v. Zie over de (perkte) rol van matiging naast art. 6:98 en/of 6:101 BW bijvoorbeeld A.L.M. Keirse & R.H.C. Jongeneel, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid (Monografieën Privaatrecht nr. 16)*, Deventer: Kluwer 2013, nr. 143; A.I. Schreuder, 'Schuld en schadevergoeding', *MvV* 2017, afl. 7/8, p. 240.

65 Vgl. J.D.M. van Dongen, M.R. Hebly & S.D. Lindenbergh, 'Je hebt geluk als je van een pauw mag plukken.' *Ervaringen van slachtoffers van strafbare feiten met het verhalen van hun schade*, Den Haag: WODC 2013. Over de rol van geld in de straatcultuur J.D.A. de Jong, *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens* (diss. Groningen), Amsterdam: Aksant Academic Publishers 2007, p. 162-165.

66 Zie W.M. Schrama & T. Geurts, *Civiel schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten. De rol van de civiele procedure: gebruik, knelpunten en oplossingsrichtingen*, Den Haag: WODC 2012, p. 32.

67 Zie M.R. Hebly e.a., *Compensatie en verhaal van schade door strafbare feiten*, Den Haag: WODC 2020, p. 81-86.

68 Zie daarover J. Kuipers & C. van Rij, *Evaluatie voorschotregeling voor zeden- en geweldsmisdrijven en de daaraan gerelateerde inning m.b.t. schadevergoedingsmaatregelen*, Den Haag: WODC 2018.

secundaire partij(en). Deze secundaire aansprakelijkheidsmogelijkheden worden in par. 4 en 5 van deze bijdrage nader in kaart gebracht.

4. Secundaire aansprakelijkheid bij drillrapincidenten

4.1 Inleiding

Het daadwerkelijke verhaal op de (vaak minderjarige) drillrappers – voor zover zij al identificeerbaar en vindbaar zijn – zal vaak lastig zijn, zo kwam hiervoor al aan bod. In dergelijke situaties kan de aansprakelijkstelling van een secundaire partij met ‘diepere zakken’ voor het slachtoffer uitkomst bieden. Nog los van deze meer praktische reden, is goed denkbaar dat een toezichthoudende partij (zoals bijvoorbeeld de ouders of een school) ook ‘moreel bezien’ naar de mening van het slachtoffer een gereede partij is om in rechte te betrekken.⁶⁹ Zo kan de secundaire partij worden verweten dat zij onvoldoende toezicht heeft gehouden op de primaire dader of onvoldoende voorzorgsmaatregelen heeft getroffen en zodoende niet heeft voorkomen dat een vete tussen twee drillrapgroepen escaleerde, terwijl dit wel binnen haar mogelijkheden (en verantwoordelijkheden) lag. Zodoende kan een secundaire partij, los van *risico*aansprakelijkheden van bijvoorbeeld ouders (art. 6:169 BW), ook een zelfstandige onrechtmatige daad plegen, en voor de daardoor ontstane schade *schuldaansprakelijk* gehouden worden.

In deze paragraaf wordt de reikwijdte van de (secundaire) zorgplicht van toezichthoudende partijen besproken, meer in het bijzonder in het voorkomen van drillrapincidenten. Daartoe worden de juridische kaders van de rechtsfiguur van secundaire aansprakelijkheid geschetst, alsmede de potentiële rol van deze aansprakelijkheidsfiguur in de specifieke context van de drillrapproblematiek. In de daaropvolgende paragraaf worden de zorgplichten van de mogelijk als secundaire partij betrokken actoren geconcretiseerd en per mogelijk betrokken partij gecategoriseerd.

4.2 Secundaire aansprakelijkheid⁷⁰

4.2.1 Definitie

De afgelopen jaren zijn diverse procedures de revue gepasseerd waarin het slachtoffer niet de *primaire* schadeveroorzaker – de partij die de schade feitelijk gezien direct in het leven heeft geroepen⁷¹ – maar in plaats daarvan de zogenoemde *secundaire* verantwoordelijke partij aansprakelijk hield voor het intreden van de schade. Zo’n ‘secundaire partij’ wordt in essentie steeds verweten het

schadeveroorzakende handelen van de primaire partij niet voorkomen te hebben. Het betreft daarom vaak een toezichthoudende partij die (vermeend) tekortgeschoten is in het treffen van voorzorgsmaatregelen of het houden van toezicht.⁷² Het gaat daarbij in de eerste plaats om *zelfstandig* te maken verwijten aan het adres van de secundaire partij.

In de onderhavige context zal het bij ‘secundaire aansprakelijkheid’ in essentie gaan om de vraag naar de verantwoordelijkheden van partijen die toezicht (hadden) moeten houden op de drillrappende jongeren, dan wel anderszins (hadden) moeten ingrijpen om escalaties tussen en schades veroorzaakt door drillrappers en drillrapgroepen te voorkomen. Bedacht dient daarbij te worden dat, daar waar ‘van oudsher’ met name overheidsinstellingen als secundaire partijen in rechte werden betrokken,⁷³ de afgelopen jaren ook geregeld (semi-)private actoren onderwerp van de secundaire aansprakelijkheidsdiscussie zijn geweest.⁷⁴ Zo worden vandaag de dag ook partijen als scholen, sportverenigingen, zorginstellingen, winkels en horecagelegenheden vanwege uiteenlopende schades binnen hun ruimten – direct in het leven geroepen door leerlingen, sporters, patiënten of andere bezoekers – aan secundaire aansprakelijkheidsprocedures onderworpen.⁷⁵

4.2.2 Wanneer is secundaire aansprakelijkheid aan de orde?

Secundaire aansprakelijkheid zal met name in beeld komen in de gevallen waarin de partij die de schade direct in het leven heeft geroepen (hier: de drillrapper) niet identificeerbaar c.q. vindbaar is óf als die primaire partij de schade vanwege liquiditeitsproblemen niet vergoedt. De aansprakelijkstelling van niet-primaire veroorzakers, maar wel bij het schadeveroorzakende feit betrokken (secundaire) partijen, kan in dergelijke gevallen voor het slachtoffer uitkomst bieden.⁷⁶ Het zal voor slachtoffers in veel gevallen immers aantrekkelijker zijn de (meer) liquide secundaire partij (vaak een bedrijf of overheidsinstantie) naast of in plaats van de primaire partij (vaak een natuurlijke persoon) aan te

69 Vgl. Hartlief in zijn annotatie onder HR9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL3262, NJ 2015/343, sub 4 (*Vuurwerkkramp Enschede*).

70 In deze paragraaf komen analyses aan bod ontleend aan het (meer uitvoerige en met nuances omklede) promotieonderzoek Maes 2020.

71 Al eerder over de primaire partij J.M. Barendrecht, ‘Aansprakelijkheid en welzijn’, *NJB* 2002, afl. 12, p. 609; I. Giesen, *Toezicht en aansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 2005 (hierna: Giesen 2005), p. 37-38; B.T.M. van der Wiel, ‘De aansprakelijkheid van toezichthouders’, *MvV* 2005, afl. 7/8, p. 158.

72 Vgl. Giesen 2005, p. 216; D. Busch, *Naar een beperkte aansprakelijkheid van financiële toezichthouders?* (oratie Nijmegen), Deventer: Kluwer 2011, p. 78.

73 Bekende voorbeelden zijn de procedure tegen de Staat en de Gemeente Enschede vanwege de vuurwerkkramp, de procedure tegen de Gemeente Haaksbergen vanwege het ongeluk met de monstertruck en de procedure tegen de politie vanwege het schietincident in Alphen aan den Rijn.

74 Te denken valt aan de vragen die rezen over de verlofverlening aan Michael P., de verantwoordelijke voor de moord op Anne Faber, de legionellaramp in de Westfriese Flora, de steekpartij op een school in Voorburg, waarbij een gepeste leerling zijn medeleerling doodstak, en de Facebookmoordzaak, waarin twee minderjarigen een andere minderjarige opdracht hadden gegeven een meisje te doden.

75 Zie voor een weergave van die rechtspraak Maes 2020, hoofdstukken 3 t/m 6, par. 5.

76 Of voor regresnemers (verzekeraars) die in dit verband op het civiele recht aangewezen zijn. De rol van verzekeraars blijft in deze bijdrage verder buiten beschouwing. Zie over deze ‘reden’ voor secundaire aansprakelijkheidsprocedures onder meer W.H. van Boom & I. Giesen, ‘Civielrechtelijke overheidsaansprakelijkheid voor het niet voorkomen van gezondheidschade door rampen’, *NJB* 2001, afl. 34 (hierna: Van Boom & Giesen 2001), p. 1676; T. Hartlief, ‘Van schurken en toezichthouders’, *NJB* 2010, afl. 10 (hierna: Hartlief 2010), p. 603.

spreken. De eerstgenoemde partij zal bij toewijzing van de aansprakelijkheidsvordering in de regel ook daadwerkelijk tot vergoeding van de schade in staat blijken.

Het slachtoffer kan de secundaire partij op grond van art. 6:102 BW bovendien voor de *gehele* schade aanspreken (uiteraard voor zover die volledige schade in causaal verband staat met de normschending van de secundaire partij). Het feit dat kan worden vastgesteld wat ieders aandeel in de schade is, is slechts relevant voor het onderlinge regres (art. 6:10 BW).⁷⁷ Het gevolg van dit systeem is dat het de verantwoordelijkheid van de aansprakelijke partijen zelf is om de relatieve ernst van de fouten vast te stellen en de onderlinge verdeling van de schadelast 'uit te vechten'. Het slachtoffer blijft buiten die discussie en kan dus volstaan met het aanspreken van de (doorgaans meer liquide) secundaire partij, en heeft zodoende geen last van de mogelijke insolventieproblemen van een van beide aansprakelijke partijen.⁷⁸

4.3 Mogelijk betrokken secundaire actoren

De overheid heeft in 2020, mede tegen de achtergrond van de reeds genoemde drillrapincidenten, een zogenoemd 'Actieplan Wapens en Jongeren' aangekondigd. In dit plan zijn tussen verschillende partijen – waaronder een vijftiental (grote) gemeenten, Bureau Halt, het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid en het Ministerie van Justitie en Veiligheid – afspraken gemaakt om het wapenbezit onder jongeren terug te dringen. Uit het actieplan valt in het bijzonder af te leiden dat de overheid, ter voorkoming van wapenbezit onder jongeren en mede in de context van de drillrapscene, op zijn minst genomen 'enige' verantwoordelijkheid ziet weggelegd voor diverse toezichthoudende partijen. Daarbij kan blijkens het actieplan gedacht worden aan de landelijke overheid zelf, de politie, scholen, ouders en gemeenten, maar ook aan horecagelegenheden en winkels.⁷⁹

In de onderhavige drillrapcasuïstiek zou de rechtsfiguur van de secundaire aansprakelijkheid in het bijzonder relevant kunnen worden in een casus waarin bepaalde partijen belast zijn met het toezicht op (minderjarige) jongeren, van wie zou kunnen worden verwacht dat deze zich zo veel als mogelijk inspannen om incidenten tussen deze jongeren te voorkomen. Dit geldt temeer als het gevaar op de loer ligt dat jongeren, bijvoorbeeld vanwege hun betrokkenheid bij een drillrapgroep, een wapen op zak dragen of anderszins een risico vormen om bij incidenten betrokken te raken. In het Actieplan Wapens en Jongeren worden de verantwoordelijkheden met betrekking tot het tegengaan van wapenbezit onder jongeren als volgt geformuleerd:

“Het tegengaan van wapens onder de jeugd is geen uitsluitende opgave voor de overheid. Allen die de jeugd omringen tijdens zijn groei naar volwassenheid – van de ouders, school en vereniging tot de jeugdzorg, winkelier en de horeca – hebben hierin óók een taak en verantwoordelijkheid. Alleen met z'n allen kunnen we de jeugd helpen inzien dat wapenbezit en wapengebruik nooit het antwoord mogen zijn op onveiligheidsgevoelens en onderlinge conflicten.”⁸⁰

In het verlengde van de hiervoor beschreven verantwoordelijkheden, kan op betrokken toezichthoudende partijen een zorgplicht rusten bezit en gebruik van wapens tegen te gaan. In het vervolg van deze paragraaf wordt bekeken wanneer van zulk een (geschonden) zorgplicht sprake is of kan zijn (par. 4.4), waarna ook de aansprakelijkheidsvoorwaarden van causaliteit (par. 4.5) en relativiteit (par. 4.6) onder de loep worden genomen.

4.4 De secundaire zorgplicht

4.4.1 Het juridisch kader

Een secundaire partij wordt in essentie steeds verweten het schadeveroorzakende gedrag van de primaire partij niet voorkomen te hebben. Bij de beoordeling van de vraag of dat verwijt tot aansprakelijkheid kan leiden, zal in de regel de onrechtmatige daad van art. 6:162 BW het relevante toetsingskader vormen.⁸¹ Als er een contractuele relatie tussen het slachtoffer en de secundaire partij bestaat, ligt de toerekenbare tekortkoming van art. 6:74 BW als grondslag voor de secundaire aansprakelijkheid in de rede.

Secundaire aansprakelijkheid is meer in het bijzonder aan de orde als een partij een zodanig gevaarlijke situatie heeft gecreëerd of in stand heeft gelaten, dat dit zich naar maatstaven van het ongeschreven recht als onzorgvuldig laat kwalificeren. Vaak zal secundaire aansprakelijkheid dus een aansprakelijkheid wegens (zuiver) nalaten betreffen. De Hoge Raad oordeelde in het *Struikelende broodbezorger*-arrest dat in gevallen van (zuiver) nalaten alleen dán een rechtsplicht tot handelen voor de (secundaire) partij bestaat, indien (1) de ernst van het gevaar voor derden *tot het bewustzijn van deze waarnemer is doorgedrongen*, of (2) er een bijzondere verplichting tot zorg en oplettendheid voortvloeit uit een *bijzondere relatie* met (2.1) het slachtoffer of (2.2) de plaats waar de gevaarsituatie zich voordoet.⁸² Vaak zal er bij secundaire aansprakelijkheid van zulk een bijzondere (toezichts)relatie – denk aan de relatie van een school met een leerling of met het schoolplein – sprake zijn. De onrechtmatigheid is daarmee echter nog geen gegeven. Uit de rechtspraak over secundaire aansprakelijkheden blijkt

77 Zie nader C.J.M. Klaassen 2017, *Schadevergoeding: algemeen, deel 2 (Monografieën BW nr. B35)*, Deventer: Wolters Kluwer 2017, p. 42-43. Zie over hoofdelijkheid en regres meer in het algemeen W.H. van Boom, *Hoofdelijke verbintenissen*, Den Haag: Boom Juridisch 2016.

78 Vgl. W.H. van Boom, 'Aansprakelijkheid naar rato van het veroorzakingsaandeel', in: W.H. van Boom, C.E.C. Jansen & J.G.A. Linssen (red.), *Tussen alles of niets*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1997, p. 136.

79 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 4.

80 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 4.

81 Vgl. B.M. Pajmans, 'Kroniek: aansprakelijkheidsrecht – de jongste loot aan de stam van de kronieken', *School & Wet* 2019, afl. 2, p. 19; C.C. van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag: Boom Juridisch 2020 (hierna: Van Dam 2020), p. 412.

82 HR 22 november 1974, ECLI:NL:HR:1974:AC5503, NJ 1975/149, m.nt. G.J. Scholten (*Struikelende broodbezorger*).

dat binnen het vastgestelde kader (van bijvoorbeeld de bijzondere relatie) vervolgens door de rechter wordt bekeken in hoeverre de schade voorzienbaar was, de (uitgebleven) maatregelen bezwaarlijk et cetera, en wordt dus in feite gekeken naar de *Kelderluik*-factoren.⁸³ Samenvattend en in de context van de drillrapproblematiek betekent dit dat een secundaire partij voor schade aansprakelijk zal zijn, indien zij het schadeveroorzakende handelen van de drillrapper of drillrapgroep had moeten voorkomen, althans de daaruit voortvloeiende schade in omvang had moeten beperken. Een en ander impliceert dat een mogelijkheid van ingrijpen moet hebben bestaan.

Voor secundaire aansprakelijkheidsvraagstukken zal de importantie van de toetsing van het *Kelderluik*-arrest met name in de voorzienbaarheidseis gelegen zijn. Een plicht tot het treffen van veiligheidsmaatregelen zal immers alleen dan bestaan als er sprake was van enige mate van waarschijnlijkheid (voorzienbaarheid) dat er schade zou worden veroorzaakt. Wist de secundaire partij of behoorde zij te weten van het risico dat de primaire partij in het leven zou gaan roepen?⁸⁴ Dit zal zich veelal vertalen in de vraag of er concrete aanwijzingen bestonden dat er een gevaar op de loer lag, zodat er een plicht tot handelen kon ontstaan. Uit de rechtspraak blijkt zelfs dat de voorzienbaarheid van de schade een sleutelrol speelt bij de beoordeling van de secundaire zorgplicht.⁸⁵

4.4.2 De reikwijdte van de secundaire zorgplicht

De omgang met de voorzienbaarheidseis bij drillrapincidenten zal derhalve van grote invloed zijn op de reikwijdte van de secundaire zorgplicht. Eenvoudig zal het in geval van drillrapshades echter niet zijn te bepalen wat voor een secundair betrokken partij precies voorzienbaar was en wat niet, temeer nu daarmee een principieel en maatschappelijk vraagstuk wordt geraakt. Opvallend en kenmerkend aan drillraps is nu immers juist dat deze via sociale kanalen openbaar zichtbaar en hoorbaar zijn; dus óók voor partijen die met toezicht op deze jongeren zijn belast. Dat roept de ingewikkelde vraag op wat verwacht mag worden van betrokken partijen als ouders, scholen en overheidsinstellingen als incidenten zoals steekpartijen expliciet worden bezongen en aangekondigd in voor iedereen toegankelijke raps. Onze eerste gedachten daarover zijn de navolgende.

Wat ons betreft is goed denkbaar dat in de toekomst – waarin social media een nóg belangrijkere rol zullen gaan spelen in de levens van (minderjarige) drillrappers en (nog meer) tot algemeen gebruikelijke wijzen van communicatie zullen gaan behoren – óók secundaire aansprakelijkheidsvragen opgeworpen zullen worden wegens incidenten die al lang en breed in drillraps werden aangekondigd en voor betrokken partijen dus relatief eenvoudig kenbaar waren. Dat soort vragen en procedures past in een sterk veranderende maatschappij en in een al eerder geconstateerde tendens waarin steeds verder verwijderde partijen worden aangesproken tot vergoeding van schade die primair door een ander is veroorzaakt.⁸⁶ Evenwel heeft de secundaire zorgplicht zich in de rechtspraak tot nu toe niet altijd even ‘rekbaar’ getoond. Alhoewel secundaire aansprakelijkheidsvragen de rechter steeds vaker lijken te bereiken, wordt terughoudendheid bij de beoordeling daarvan geconstateerd.⁸⁷ De rechter houdt de ‘secundaire aansprakelijkheidsdeur’ in veel gevallen dicht. Deze terughoudendheid kan zich meer in het bijzonder vertalen in een restrictieve toetsing van de hiervoor besproken (secundaire) zorgplicht, maar ook de relativiteitseis fungeerde in het verleden al vaker als een bruikbare ‘stok om mee te slaan’ (zie par. 4.6).

In het licht van het hiervoor geschetste juridisch kader en de genoemde ‘voorzichtigheid’ bij het aannemen van secundaire aansprakelijkheden, komt het ons daarom voor dat er niet te snel, en dus zeker niet *zonder meer*, een zorgplicht op de secundaire partij zal rusten drillraps online op te zoeken en de gevaren op escalaties in te schatten. Secundaire aansprakelijkheid zal naar onze verwachting met name minder snel aan de orde zijn als er sprake is van *algemeen* toezichtsfalen, te weten het geval waarin er geen concrete aanwijzingen bestonden die de secundaire partij tot verscherpt toezicht hadden moeten bewegen.⁸⁸ In dat geval zal van secundaire partijen niet snel verwacht worden op zoek te gaan naar aanknopingspunten voor incidenten waarin de onder hun toezicht staande jongeren betrokken zouden kunnen raken. Dergelijke voorzorgsmaatregelen zullen in de regel immers niet (zonder enige aanleiding) van deze partijen worden gevegd en naar alle waarschijnlijkheid als te bezwaarlijk worden aangemerkt. Het voorgaande kan evenwel anders liggen indien er concrete aanwijzingen bestaan dát het kind of de leerling onderdeel uitmaakt van een drillrapgroep en zich in dat verband met gevaarlijke activiteiten

83 HR 5 november 1965, ECLI:NL:HR:1965:AB7079, NJ 1966/136, m.nt. G.J. Scholten (*Kelderluik*). Zie in dit verband eerder Maes 2020, p. 67-68 (voetnoot 74). Vgl. voorts Giesen 2005, p. 63-66 & 73-75; T.W. Franssen & D. van Tilborg, ‘Wat niet weet, wat niet deert?’, *O&A* 2014/79, afl. 4, par. 2.2; K.J.O. Jansen, ‘Het EVRM en de aansprakelijkheid van de indirecte veroorzaker’, *NTBR* 2020/27, afl. 7, p. 197.

84 De voorzienbaarheid van het risico of het gevaar – dat wil zeggen: het gehele feitenrelaas dat aan het ontstaan van de door de primaire partij veroorzaakte schade voorafgaat, waaronder dus ook (en in het bijzonder) wordt verstaan de voorzienbaarheid van het schadeveroorzakende gedrag van de primaire partij – wordt in het vervolg van deze bijdrage ook wel verkort aangeduid als de ‘voorzienbaarheid van de schade’.

85 Zie eerder Giesen 2005, p. 217; I. Giesen, ‘Het privaatrecht als instrument in het publieke domein’, *NJB* 2018/1645, afl. 31, p. 2321; Maes 2020, p. 450.

86 Zie in dit verband Hartlief 2010, p. 603; I. Giesen, ‘Aansprakelijkheid voor inadequate publieke beveiliging door private actoren’, in: I. Giesen, J.M. Emaus & L.F.H. Enneking (red.), *Verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid en privatisering van publieke taken*, Den Haag: Boom Juridisch 2014 (hierna: Giesen 2014), p. 109; T.F.E. Tjong Tjin Tai, ‘Van zorgvuldigheid naar zorgplicht: een eeuw maatschappelijke zorgvuldigheid’, *RM Themis* 2019 (hierna: Tjong Tjin Tai 2019), afl. 1, p. 31-32.

87 Zie onder meer T. Hartlief, ‘Opwinding in het actuele aansprakelijkheids-schadevergoedingrecht: ‘terughoudendheid in de Kazernestraat?’’, in: R. de Groot e.a. (red.), *Kritiek op recht. Liber amicorum Gerrit van Maanen*, Deventer: Kluwer 2014, p. 192; Tjong Tjin Tai 2019, p. 30. Zie hierover nader Maes 2020, p. 473-482.

88 Het onderscheid tussen *algemeen* en *concreet* toezichtsfalen is geïntroduceerd door Van Boom & Giesen 2001, p. 1676. Zie over dit onderscheid de conclusie van A-G Hartlief, ov. 3.7 e.v., voor HR 2 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:987, NJ 2017/372, m.nt. J. Spier (*J./Staat*).

inlaat, of bijvoorbeeld pretendeert over vuurwapens te beschikken. Als de secundaire partij dan nog steeds niet acteert, wordt ook wel gesproken over *concreet* toezichtsfalen; er wordt geen of onvoldoende toezicht gehouden, ondanks de aanwezigheid van concrete aanwijzingen dat er iets mis zal gaan. In die gevallen is wel degelijk voorstelbaar, en wat ons betreft ook wenselijk, dat in de toekomst van (meer) toezichthoudende actoren verwacht wordt (bijvoorbeeld) het openbare social media-profiel van de drillrapper in kwestie te bekijken en op de daarbij vergaarde informatie te acteren – door bijvoorbeeld de relevante instanties te informeren – bij uitblijven waarvan hen een rechtens relevant verwijt van nalaten kan worden gemaakt.

Daarbij dient tot slot bedacht te worden dat de intensiteit van de specifieke zorgplicht sterk zal verschillen naargelang de betrokkenheid van de specifiek aangesproken partij.⁸⁹ In een concrete casus kunnen van een school of de ouders bijvoorbeeld verdergaande zorgdaden worden verwacht dan van een sportvereniging waar de jongere zich één keer in de week meldt. Van de politie kan bovendien onder omstandigheden meer (preventieve) 'online aanwezigheid' verwacht worden dan van een school, die in de eerste plaats een educatieve taak heeft.

4.4.3 Mogelijke voorzorgsmaatregelen

Als duidelijk is dát bepaalde voorzorgsmaatregelen van een secundaire partij verwacht hadden mogen worden, bestaat vervolgens nog onzekerheid over de vraag wélke voorzorgsmaatregelen dit dan precies (hadden moeten) zijn. In abstracto laat deze vraag zich niet goed beantwoorden, omdat de te betrachten voorzorg steeds afhankelijk zal zijn van de omstandigheden van het geval. Om desondanks een meer concreet antwoord te geven op de vraag welke voorzorgsmaatregelen van secundaire partijen verwacht kunnen worden in deze drillrapcontext, dient allereerst bedacht te worden dat het soort voorzorgsmaatregel afhankelijk zal zijn van de omvang van het risico dat aan de orde is. Er moet dus een balans worden gevonden tussen de omvang van het concrete (kenbare) risico dat een drillrappende jongere een ander schade zal toebrengen en de bezwaarlijkheid van bepaalde voorzorgsmaatregelen.⁹⁰ Dit sluit aan bij voornoemd onderscheid tussen algemeen en concreet toezichtsfalen; hoe meer concrete aanwijzingen er bestaan dat schadeveroorzakend gedrag zal worden vertoond, des te meer zijn op het voorkomen van dat gedrag toegesneden voorzorgsmaatregelen noodzakelijk.⁹¹

Zodoende en in navolging van het onderscheid tussen algemeen en concreet toezichtsfalen, kan wat ons betreft ook onderscheid worden gemaakt tussen *algemene* en *concrete voorzorgsmaatregelen*. Algemene voorzorgsmaatregelen kunnen van een bepaalde toezichthoudende actor worden verwacht om algemeen bekende problemen of risico's, zoals wapenbezit, tegen te gaan.⁹² Het Actieplan Wapens en Jongeren stimuleert scholen bijvoorbeeld om periodiek proactieve kluisjescontroles uit te voeren.⁹³ Een dergelijke, meer algemene voorzorgsmaatregel kan echter 'van kleur verschieten', bijvoorbeeld als er concrete aanwijzingen bestaan dat een specifieke leerling tot een drillrapgroep behoort en over een wapen beschikt. In dat geval kan niet meer enkel de algemene controle toereikend worden geacht, maar kunnen juist meer concrete voorzorgsmaatregelen worden verwacht, waarbij het specifieke kluisje (vaker) wordt gecontroleerd of anderszins wordt nagegaan of die leerling met een wapen op school rondloopt.

Illustratief is bovendien de eerdergenoemde woningsluiting in Rotterdam, waartoe de burgemeester overging nadat in de drillrapscene een beloning was beloofd voor degene die de dochter van verzoekster iets aan zou doen. Het adres van verzoekster was daarbij op social media gedeeld. Bovendien waren in die woning meermaals wapens aangetroffen, hetgeen de kans op escalatie vergrootte. In reactie op die concrete aanwijzingen dat een drillrapincident zou plaatsvinden, ging de burgemeester over tot de woningsluiting.⁹⁴ Deze woningsluiting kan als een *concrete* voorzorgsmaatregel worden beschouwd, gegeven het kenbare risico dat de dochter iets aangedaan zou worden. In het hypothetische geval dat de burgemeester nagelaten zou hebben de woning te sluiten en het meisje thuis iets zou zijn overkomen, had de gemeente mogelijk concreet toezichtsfalen verweten kunnen worden (vanwege het niet inzetten van publiekrechtelijke bevoegdheden, terwijl daar wel aanleiding toe was).⁹⁵ Ook tegen het online platform zou overigens de stelling betrokken kunnen worden dat het uiten van dergelijke dreigementen mét benoeming van een adres niet zo eenvoudig mogelijk had mogen zijn, althans het platform spoedig(er) tot verwijdering ervan had moeten overgaan. Het in de navolgende paragraaf te bespreken causaal verband kan in zo'n geval echter nog wel een drempel voor aansprakelijkheid vormen.

89 Zie hierover eerder Maes 2020, p. 69, die in dat verband wijst op de sterkte van de zorgrelatie, gebaseerd op het werk van T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Zorgplichten en zorgethiek* (diss. Amsterdam UvA), Deventer: Kluwer 2006, p. 70.

90 K.J.O. Jansen, *Informatieplichten* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2012 (hierna: Jansen 2012), p. 402; S.D. Lindenbergh, in: T. Hartlief e.a., *Verbinden uit de wet en schadevergoeding*, Deventer: Wolters Kluwer 2018, nr. 47.

91 Vgl. in dit verband de notie van 'effectieve zorg', waarover bijvoorbeeld T. Hartlief, 'Kelderluik revisited. De kracht van een waarschuwing', *AA* 2004, afl. 12, p. 870; R.W.M. Giard & W.H. van Boom, 'De empirische dimensies van de zorgplicht. Kanttekeningen bij het Skeeler-arrest (HR 25 november 2005, JA 2006, 1, RvdW 2005, 132)', *NTBR* 2006/8, afl. 8, par. 7-8.

92 Het zal dan eerder om *gebruikelijke* voorzorgsmaatregelen gaan. Zie in dat verband HR 7 april 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU6934, r.o. 3.3, *NJ* 2006/244 (*Bidtpollen/Miedema*).

93 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 17. Met dien verstande dat een dergelijke kluisjescontrole wel gepaard moet gaan met enkele privacy-waARBorgen. In deze bijdrage gaan wij daar niet verder op in.

94 Rb. Rotterdam, 29 september 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:8662, r.o. 16.

95 Beleidsvrijheidsargumenten en eventuele andere verweren, zoals relativiteitsargumenten, voor nu even daargelaten. Met bovendien dien verstande dat in dit soort gevallen opgepast dient te worden voor *hindsight bias*. Zie daarover Jansen 2012, p. 403. Vgl. W.H. van Boom, *Structurele fouten in het aansprakelijkheidsrecht* (oratie Tilburg), Den Haag: Boom Juridisch 2003, p. 14-16.

4.5 Causaliteit

Voordat secundaire aansprakelijkheid voor drillrapshades kan worden aangenomen, dient het slachtoffer te stellen en bij betwisting te bewijzen dat het gebrek aan toezicht ofwel het treffen van onvoldoende voorzorgsmaatregelen ook daadwerkelijk in een rechtens relevant verband staat tot de geleden schade. Dit vereiste van causaal verband valt uiteen in twee onderdelen. Allereerst wordt door de rechter op grond van art. 6:162 lid 1 BW beoordeeld of er is voldaan aan het *conditio sine qua non*-verband (*csqn*-verband). Vervolgens wordt bekeken of de schade ook in redelijkheid aan de secundaire partij kan worden toegerekend op grond van art. 6:98 BW.

Met betrekking tot het *csqn*-verband geldt dat het in secundaire aansprakelijkheidszaken in beginsel niet anders of lastiger zal zijn om dit verband vast te stellen dan in andere aansprakelijkheidszaken.⁹⁶ Het feit dat het bij secundaire aansprakelijkheid veelal om een nalaten gaat, kan die beoordeling echter wel compliceren. Zou dezelfde schade ook zijn ingetreden als een betrokken secundaire partij wel een deugdelijke voorlichting over wapenbezit had gegeven, aan de bel zou hebben getrokken of anderszins had ingegrepen? Nu het bij secundaire aansprakelijkheidsprocedures wegens drillrapincidenten regelmatig zal gaan om gevallen waarin er geen actieve bijdrage is geleverd aan het ontstaan van het gevaar, maar de realisering van dat gevaar niet is tegengehouden en er dus sprake is van nalaten,⁹⁷ ligt het (temeer) in de rede dat het vereiste van causaal verband in voorkomende gevallen een struikelblok zal vormen. De vraag op welke partij de bewijslast van het (niet) bestaan van dit *csqn*-verband rust, zal voor de secundaire aansprakelijkheid wegens drillrapincidenten dus cruciaal zijn. In dat verband zijn er wel verschillende (bewijs)tegenwoordigheden ontwikkeld die dienstig kunnen zijn om de aansprakelijkheid desondanks niet op de causaliteit stuk te laten lopen, zoals de omkeringsregel, proportionele aansprakelijkheid en de leer van het verlies van een kans.⁹⁸

Als de *csqn*-toets succesvol is doorlopen, komt de redelijke toerekening van art. 6:98 BW in beeld. Bij toepassing van dit artikel moet worden bepaald welke schadeposten in voldoende verband staan met de gebeurtenis waarvoor aansprakelijkheid is aangenomen. In deze drillrapcontext is met name interessant dat de voorzienbaarheid van de schade een dienstig criterium (handvat) kan zijn om bepaalde schadeposten al dan niet aan de secundaire partij toe te rekenen. Zo functioneerde art. 6:98 BW in de aansprakelijkheidsprocedure naar aanleiding van het schietincident in Alphen aan den Rijn als belangrijk instrument om de omvang van de secundaire aansprakelijkheid van de politie te reguleren. De rechtbank had de aansprakelijkheid

van de politie in eerste aanleg namelijk afgewezen op relativiteitsgronden.⁹⁹ Het hof liet de aansprakelijkheid in hoger beroep niet op relativiteitsgronden stranden, maar maakte wel een tweedeling in de voor vergoeding in aanmerking komende schadeposten aan de hand van art. 6:98 BW (wel vergoeding van letsel- en overlijdensschade, geen vergoeding van zaak- en zuivere vermogensschade).¹⁰⁰

Het ligt wat ons betreft in de rede dat de 'voorzienbaarheidsbezwaren' waar de rechter bij de beoordeling van drillrapshades op kan stuiten, op een genuanceerde manier beantwoord kunnen worden met toepassing van art. 6:98 BW. Betoogd zal in veel drillrapprocedures immers kunnen worden dat niet de gehele door de drillrapper of drillrapgroep veroorzaakte schade voor de secundaire partij in de normale lijn der verwachting lag, en – alhoewel haar wel een rechtens relevant verwijt van nalatig handelen treft dat de afwijzing van de secundaire aansprakelijkheid in de weg staat – niet alle schade aan haar kan worden toegerekend. De secundaire partij wordt dan enkel veroordeeld tot betaling van die schadeposten die in redelijkheid wél aan haar zijn toe te rekenen en die een voorzienbaar gevolg van haar normschending zijn, zonder dat de secundaire aansprakelijkheidsdeur in het geheel dichtgehouden behoeft te worden.¹⁰¹ Stel dat er bijvoorbeeld secundaire aansprakelijkheid aangenomen zou kunnen worden van een betrokken toezichthoudende partij naar aanleiding van het dodelijke steekincident in Scheveningen, dan kan het – vgl. Alphen – de vraag zijn in hoeverre het redelijk is om deze secundaire partij ook aansprakelijk te achten voor bijvoorbeeld de ten gevolge van het incident opgetreden zaakschade op de Pier of de eventuele (shock)schade van omstanders die het dodelijke incident hebben gezien.

4.6 Relativiteit

Aansprakelijkheid kan ook worden gereguleerd met behulp van het relativiteitsvereiste van art. 6:163 BW.¹⁰² Het relativiteitsvereiste kan er immers toe leiden dat schade in het concrete geval toch niet voor vergoeding in aanmerking komt, omdat de overtreden norm niet geacht wordt de in het concrete geval geschonden belangen te beschermen.¹⁰³ De relativiteitsleer bestrijdt een te vergaande (secundaire)

96 Zie ook Giesen 2005, p. 171-172.

97 Zie in het kader van de definitie van zuiver nalaten bijvoorbeeld T.F.E. Tjong Tjin Tai, 'Nalaten als onrechtmatige daad', *NJB* 2007/2071, afl. 40, p. 2543; Van Dam 2020, p. 88-92.

98 Zie over die tegemoetkomingen Asser/Sieburgh 6-II 2017/76-83.

99 Rb. Den Haag 4 februari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:1061.

100 Hof Den Haag 27 maart 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:541. Deze 'knip' in de voor vergoeding in aanmerking komende schades werd wel (erg) summier gemotiveerd, zo meende ook de Hoge Raad. Zie HR 20 september 2019, ECLI:NL:HR:2019:1409, r.o. 4.2.2, *NJ* 2020/233, m.nt. S.D. Lindenbergh (*Schietincident Alphen aan den Rijn*).

101 Zie in dit verband nader Maes 2020, p. 484-491. Vgl. voorts Giesen 2005, p. 41; L. Di Bella, 'Geen aansprakelijkheid politie voor onterecht verlenen wapenverlof. Een bespreking van de onrechtmatige overheidsdaad aan de hand van Rb. Den Haag 4 februari 2015 (schietpartij Alphen aan den Rijn)', *AV&S* 2016/23, afl. 3, p. 131-132.

102 Zie over de verhouding tussen relativiteit en redelijke toerekening A.J. Verheij, 'De Hoge Raad en de relativiteit. Voorstel voor een hanteerbare toets', *NTBR* 2014/12, afl. 3, p. 95-104; D.A. van der Kooij, *Relativiteit, causaliteit en toerekening van schade* (diss. Rotterdam), Deventer: Wolters Kluwer 2019 (hierna: Van der Kooij 2019), (i.h.b.) p. 106.

103 Zie o.m. Asser/Sieburgh 6-IV 2019/129. Vgl. S.D. Lindenbergh, *Alles is betrekkelijk* (oratie Rotterdam), Den Haag: Boom Juridisch 2007, p. 4-8 en 13-14 (hierna: Lindenbergh 2007).

aansprakelijkheid, door te bekijken of de overtreden norm de strekking had om deze persoon in zijn belangen te beschermen en óf de in concreto geschonden belangen onder het beschermingsbereik van de norm vallen. Vooral in zaken waarin de overheid als secundaire partij is betrokken, heeft de relativiteit met enige regelmaat aan de aanname van secundaire aansprakelijkheid in de weg gestaan. Illustratief voor deze functie in secundaire aansprakelijkheidsgevallen zijn de arresten *Duwbak Linda*¹⁰⁴ en *Schietincident Alphen aan den Rijn*.¹⁰⁵ Problematisch is echter dat de relativiteitsformule in dit soort gevallen veeleer lijkt te hebben gefungeerd als verpakking van het rechtspolitieke oordeel dat een vergaande secundaire (overheids)aansprakelijkheid onwenselijk zou zijn.¹⁰⁶ Zo was bijvoorbeeld de (in hoger beroep vernietigde) afwijzing van aansprakelijkheid van de politie voor het schietincident in Alphen aan den Rijn op relativiteitsgronden door de Rechtbank Den Haag weinig overtuigend.¹⁰⁷ Door dit soort uitspraken is het relativiteitsvereiste (als wenselijk begrenzingsmechanisme bij secundaire aansprakelijkheid) enigszins in diskrediet geraakt.

Met betrekking tot de onderhavige drillrapcasuïstiek speelt in het bijzonder een rol dat bij de beoordeling van de aansprakelijkheid van secundaire partijen in de meeste gevallen ongeschreven zorgvuldigheidsnormen centraal zullen staan. Bij de formulering van die zorgvuldigheidsnormen en de vaststelling van de schending daarvan, wordt de relativiteit veeleer 'ingebakken' in die zorgvuldigheidsnorm, althans in het onrechtmatigheidsoordeel.¹⁰⁸ In het verlengde daarvan liggen relativiteitsdiscussies bij deze aansprakelijkheidsgevallen minder snel in de rede. Dat geldt temeer nu, zelfs als er een wettelijke norm geschonden is, de relativiteitsdiscussie kan worden omzeild doordat de 'correctie-Langemeijer'¹⁰⁹ wordt toegepast of doordat de toets aan de *Kelderluik*-factoren reeds tot aansprakelijkheid leidt.¹¹⁰ Wij verwachten dus dat de rol van de relativiteit als begrenzingsmechanisme vrij bescheiden zal (moeten) zijn bij de beoordeling van de aansprakelijkheid van secundaire partijen voor drillrapshades.

5. Verschillende zorgplichten nader beschouwd

5.1 Inleiding

De zorgplicht van een secundaire partij hangt sterk samen met de toezichthoudende rol van die partij, zo kwam in de voorgaande paragraaf al aan bod. In deze paragraaf zullen wij, om een beter beeld te geven van de mogelijk als secundaire partij aan te spreken actoren, inzoomen op de zorgplichten van ouders (par. 5.2), scholen (par. 5.3), politie (par. 5.4), gemeenten (par. 5.5) en online platformen (par. 5.6).¹¹¹

5.2 De zorgplicht van ouders¹¹²

5.2.1 Alle ballen op de ouders?

Ouders spelen een belangrijke rol in de opvoeding van hun (drillrappende) kinderen. (Demissionair) minister Dekker van Rechtsbescherming heeft de Tweede Kamer op 10 mei 2021 dan ook laten weten de leeftijdsgrens van de risicoaansprakelijkheid van art. 6:169 BW van ouders voor hun kinderen te willen verhogen tot en met zeventien jaar.¹¹³ De minister merkte in dit verband op:

“Minderjarige kinderen die worden opgepakt met messen op zak of die 's avonds laat op straat de boel kort en klein slaan. Je vraagt je soms af waar de ouders zijn. We bieden hulp bij de opvoeding. Maar het is ook nodig ouders nadrukkelijker te wijzen op de verantwoordelijkheid voor hun kinderen”.¹¹⁴

Een belangrijke reden voor de verhoging van de leeftijdsgrens is volgens de minister gelegen in het feit dat verhaal van schade op zestien- en zeventienjarigen in de praktijk moeilijk haalbaar blijkt.¹¹⁵ Bovendien biedt de mogelijkheid om schade te verhalen op ouders van deze oudere kinderen volgens de minister een extra stok achter de deur om ouders hun verantwoordelijkheid te laten nemen.

Mede in het licht van deze recente ontwikkelingen, ligt het voor de hand allereerst de verantwoordelijkheden van ouders in geval van drillrapincidenten te analyseren.

104 HR 7 mei 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO6012, NJ 2006/281, m.nt. J. Hijma (*Duwbak Linda*).

105 HR 20 september 2019, ECLI:NL:HR:2019:1409, NJ 2020/233, m.nt. S.D. Lindenberg (*Schietincident Alphen aan den Rijn*).

106 Ook HR 13 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ8751, NJ 2008/576, m.nt. J.B.M. Vranken (*Iraanse Vluchtelingen*), kan in dit verband genoemd worden. Zie over de rechtspolitiek die vaak in relativiteitsoordelen besloten ligt bijvoorbeeld G.E. van Maanen, 'Relativiteit. Het geheime wapen van de rechter', AA 2013, afl. 2, p. 153-159.

107 Rb. Den Haag 4 februari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:1061. Zie ook I. Giesen, 'Aansprakelijkheid na de schietpartij in Alphen aan den Rijn: hoe onbegrijpelijk kan rechtspraak – en het relativiteitsvereiste – zijn?', WPNR 2015, afl. 7055, p. 277-279; T.W. Franssen & D. van Tilborg, 'De ingewikkelde zoektocht naar doel en strekking van de geschonden norm', O&A 2015/30, afl. 2, p. 57-66.

108 Zie ook Giesen 2005, p. 169; Lindenberg 2007, p. 7; Van Dam 2020, p. 125.

109 Zie G.E. Langemeijer, 'Onrechtmatige daad en concurrentiestrijd', NJB 1934, afl. 36, i.h.b. p. 619; G.E. Langemeijer, 'De praktische betekenis van de relativiteit der onrechtmatige daad', NJB 1940, afl. 17, i.h.b. p. 387 & 422.

110 Zie in dit verband Van der Kooij 2019, p. 275-281; A.J. Verheij, 'Waarom de Hoge Raad in 1958 de correctie Langemeijer niet heeft erkend', NJB 2020/3049, afl. 44, p. 3375-3377.

111 Ook zou gedacht kunnen worden aan de zorgplichten van opvang- en zorginstellingen of van horecagelegenheden en sportverenigingen. Omdat deze zorgplichten voorshands minder relevant lijken in de onderhavige drillrapproblematiek, zullen deze in het vervolg van de bijdrage buiten beschouwing worden gelaten.

112 In deze paragraaf en de rest van deze bijdrage wordt korthedshalve gesproken van 'ouders', waarmee bedoeld wordt: 'degene die het ouderlijk gezag uitoefent'.

113 Zie de Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 10 mei 2021, online raadpleegbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/05/10/tk-verkenning-jeugdcriminaliteit-en-opvoeding>, p. 3. De minister lijkt de leeftijdsgrens van de risicoaansprakelijkheid van art. 6:169 lid 1 BW te willen verhogen naar vijftien jaar en die van art. 6:169 lid 2 BW naar zeventien jaar.

114 Zie het persbericht waarin het voornemen van minister Dekker aangekondigd wordt, online raadpleegbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/05/11/ouders-meer-aanspreken-op-voorkomen-van-strafbaar-gedrag-kinderen>.

115 Zie de Brief van de minister voor Rechtsbescherming van 10 mei 2021, online raadpleegbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/05/10/tk-verkenning-jeugdcriminaliteit-en-opvoeding>, p. 4.

Vooropgesteld dient daarbij te worden dat het toedelen van de verantwoordelijkheid c.q. aansprakelijkheid aan de ouders voor wapenbezit onder jongeren geen nieuw fenomeen is. Zo kondigde burgemeester Aboutaleb van Rotterdam in februari 2020 aan dat ouders van Rotterdamse kinderen die voor de tweede keer zouden worden betrapt met een mes op zak, een boete van 2500 euro zouden krijgen. Deze boete zou voorkomen dat ouders 'te laconiek reageren' en zou zodoende preventief kunnen werken.¹¹⁶ Het Actieplan Wapens en Jongeren bouwt in zekere zin voort op die gedachtegang en benadrukt dat ouders in veel gevallen medeverantwoordelijk kunnen zijn voor delinquent gedrag van hun kinderen. Dat is op zichzelf bezien, gelet op de belangrijke rol die ouders spelen in de opvoeding van een kind, een navolgbare keuze, maar behoeft wel specificering en nuancering.

5.2.2 De relevante grondslagen

Ouders hebben de wettelijke verplichting om hun *minderjarige* kind op te voeden, welke verplichting in art. 1:247 BW verwoord is als een verantwoordelijkheid jegens het eigen kind.¹¹⁷ Deze opvoedingsplicht speelt echter ook een rol in relatie tot derden, omdat zij de zorgvuldigheidsnorm van art. 6:162 lid 2 BW nader 'inkleurt'; van ouders kan worden verwacht dat zij voldoende maatregelen treffen om te voorkomen dat hun kind anderen nadeel toebrengt.¹¹⁸ Dat betekent dat ouders aansprakelijk kunnen zijn voor schadeveroorzakende gedragingen van hun kinderen, waarbij onderscheid gemaakt dient te worden naargelang de leeftijd van het kind. Voor kinderen onder de veertien jaar geldt namelijk dat de ouders *risico*aansprakelijk zijn voor de gedragingen van hun kinderen (art. 6:169 lid 1 BW). Voor kinderen van veertien en vijftien jaar bepaalt lid 2 dat de ouders *medeaansprakelijk* zijn, tenzij zij kunnen aantonen dat hun niet kan worden verweten dat zij het gedrag van het kind niet hebben belet. Art. 6:169 BW kan daarmee, afhankelijk van de leeftijd van minderjarige drillrappers, een belangrijke rol in de drillrapproblematiek spelen.¹¹⁹

De betrokken drillrappers in de bekende drillrapincidenten zijn (tot nu toe) echter veelal zestien jaar of ouder. Een mogelijke aansprakelijkheid van de ouders kan dan enkel worden gebaseerd op de *schuldaansprakelijkheid* van art. 6:162 BW.¹²⁰ In dat geval betreft de aansprakelijkheid van de ouders een secundaire, voor de vestiging waarvan

vereist is dat de ouders een zelfstandig verwijt treft dat zij het schadeveroorzakend gedrag van hun kind niet voorkomen hebben. Het komt daarbij in het bijzonder aan op de vraag of, en in hoeverre, het voor ouders voorzienbaar was dat hun kind schadeveroorzakend gedrag zou vertonen en welke voorzorgsmaatregelen de ouders in dit verband getroffen hebben. De procedure tegen de ouders van Tristan van der V. – de jongen die verantwoordelijk was voor het schietincident in Alphen aan den Rijn – biedt in dit verband een goed voorbeeld. De slachtoffers verweten de ouders dat zij de relevante autoriteiten hadden behoren te informeren over de geestestoestand van hun zoon. Want, aldus de eisers over de ouders, "zij zijn te goedgelovig geweest – en dat moet worden afgestraft". De rechtbank en het hof wezen aansprakelijkheid echter van de hand, omdat de ouders betrokken en daadkrachtig waren geweest ten aanzien van de toestand van en ontwikkelingen rondom hun soms instabiele zoon, onder meer door op diverse momenten de relevante instanties te waarschuwen.¹²¹

De vraag of ouders in een concrete kwestie aansprakelijk zijn vanwege het niet (vooraf) ingrijpen in dreigende drillrapincidenten, is dus sterk afhankelijk van de specifieke kennis van de ouders over de mogelijke betrokkenheid van hun kinderen bij een incident. Ouders die weten dat een concreet incident zal plaatsvinden en desondanks geen enkele maatregel treffen om het kind te weerhouden van deelname aan het incident en geen contact opnemen met relevante instanties, zullen, behoudens rechtvaardigingsgronden, (mede)aansprakelijk kunnen zijn op grond van art. 6:162 BW voor de vervolgens ontstane schade. Ouders zullen echter niet (snel) aansprakelijk zijn voor het enkele feit dat het kind lid is van een drillrapgroep die zich met gevaarlijke activiteiten inlaat. Voorzichtigheid is dus geboden bij de aanname van té vergaande zorgplichten van ouders. De invloedssfeer van de ouders kan immers, zeker naarmate een kind ouder is, beperkt zijn geweest.¹²²

Illustratief is de oproep van een moeder van een vooraanstaande Amsterdamse drillrapper, waarin zij haar wens uitspreekt het geweld te laten stoppen. Haar oudste zoon was al overleden in een schietpartij en ze vreesde voor het leven van haar jongste zoon.¹²³ Deze oproep legt de machteloosheid waarmee ouders zich geconfronteerd kunnen zien goed bloot, evenals de beperkte mogelijkheden om het gedrag van eigen kinderen te beïnvloeden. Dat ontslaat ouders uiteraard niet van hun verantwoordelijkheid om (bijvoorbeeld) relevante instanties te waarschuwen voor voorzienbaar schadeveroorzakend gedrag van hun kinderen, maar het werpt wel de vraag op of de implicatie van

116 Zie F. van der Krol, 'Voortaan dwangsom van 2500 euro voor ouders van jonge messenbezitters uit Rotterdam', *AD* 17 februari 2020.

117 Over deze bepaling meer uitgebreid Asser/De Boer, Kolkman & Salomons 1-1 2020/313 e.v.

118 Zie HR 9 december 1966, ECLI:NL:HR:1966:AC1120, NJ 1967/69, m.nt. G.J. Scholten (*Joke Stapper*). Zie ook W.H. van Boom, 'Gehandicapte ouders risico-aansprakelijk voor veertien- en vijftienjarige kinderen?', *WPNR* 1993/6097, p. 481-482; B.M. Pajmans, 'Wetsvoorstel ter verruiming van de aansprakelijkheid van ouders voor kinderen', *AV&S* 2007/9, afl. 2, par. 3.2.

119 Vgl. Asser/Sieburgh 6-IV 2019/175, die opmerkt dat art. 6:169 (lid 2) BW een belangrijke rol kan spelen in gevallen van jeugdcriminaliteit. Een actueel voorbeeld vormen de avondklokrellen van begin 2021. Zie 'Ouders van ranschopper (13) moeten 18.000 euro betalen om avondklokrellen Eindhoven', *NOS.nl* 21 april 2021. Het vonnis lijkt (vooralsnog) echter niet te zijn gepubliceerd.

120 Voor zover de ouders uiteraard (nog) in beeld zijn.

121 Zie Rb. Den Haag 14 juni 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:6371; Hof Den Haag 28 mei 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:1351. Zie hierover K.L. Maes, 'Over de zoektocht naar en de grenzen van secundaire aansprakelijkheid na het schietincident in Alphen aan den Rijn', *TVP* 2017, afl. 4, p. 120-128.

122 Vgl. T. Hartlief, 'Het gezin in het aansprakelijkheidsrecht', in: E.F.D. Engelhard, T. Hartlief & G.E. van Maanen (red.), *Aansprakelijkheid in gezinsverband*, Den Haag: Boom Juridisch 2004, p. 44.

123 P. Vugts, 'Moeder drillrapper: 'Onze zwarte kinderen zijn bezig elkaar uit te moorden'', *Het Parool* 29 augustus 2020.

aansprakelijkheid (er bestond een mogelijkheid tot ingrijpen) in deze gevallen waarin kinderen vaak ouder zijn dan zestien, wel (steeds) terecht is.

5.3 De zorgplicht van scholen

Eerdere onderzoeken en incidenten leren dat wapenbezit op en rondom scholen een serieus probleem kan zijn. In 2018 gaf 1% van de leerlingen van het voortgezet onderwijs aan wapens mee naar school te nemen; 9% van de leerlingen gaf aan buiten school wapens bij zich te dragen.¹²⁴ Daarnaast werd vorig jaar een aanzienlijke hoeveelheid wapens gevonden in schoolkluisjes in Zaanstad,¹²⁵ heeft een scholenkoepel alarm geslagen over het toegenomen aantal (wapen)incidenten¹²⁶ en werd een groot mes aangetroffen bij een leerling van een school in Vianen.¹²⁷ Het aantal schorsingen wegens wapenbezit is daarnaast gestegen in 2020; over de afgelopen jaren is dit aantal zelfs verdubbeld.¹²⁸ Mede tegen deze achtergrond focust de overheid zich op de rol van scholen in het voorkomen van wapenbezit. Zo wordt aandacht besteed aan extra voorlichting van leerlingen over de gevaren van wapenbezit en worden scholen gestimuleerd om proactieve wapencontroles uit te voeren, bijvoorbeeld door kluisjescontrole te implementeren.¹²⁹ Dit soort maatregelen staat al langer op de agenda; in 2015 publiceerde Bureau Beke reeds de Checklist invoering controle op wapenbezit binnen scholen.¹³⁰ Het Actieplan Wapens en Jongeren haalt deze checklist ook aan en stimuleert scholen om deze in te voeren.

In het verlengde van de besproken zorgplicht van ouders inzake het (voorkomen van) schadeveroorzakend gedrag van kinderen, ligt de zorgplicht van scholen inzake het (voorkomen van) schadeveroorzakend gedrag door leerlingen. Ouders dragen de zorg over hun kind immers in zekere zin over aan de school voor de duur van de schooldag. Daarbij kan als grondslag voor de zorgplicht van scholen het 'in loco parentis'-beginsel ('in de plaats van de ouders') aangemerkt worden.¹³¹ Uit dit beginsel volgt dat de zorg die een school dient te betrachten ten aanzien van haar leerlingen afgeleid

is van de zorg die ouders dienen te betrachten ten aanzien van hun kinderen. Voorts rust op de school de wettelijke zorgplicht van art. 3b van de Wet op het Voortgezet Onderwijs om te zorgen voor een veilig schoolklimaat voor de (mede)leerlingen. Deze bepaling kleurt de zorgvuldigheidsnorm van art. 6:162 lid 2 BW. Daarbij dient evenwel bedacht te worden dat – volgens vaste rechtspraak – van een school niet kan worden verwacht dat continu en direct toezicht op alle leerlingen wordt gehouden.¹³² Uit die rechtspraak volgt tevens dat op de school 'slechts' een inspanningsverbintenis (en geen resultaatsverbintenis) rust tot het bieden van een veilig schoolklimaat. Dat hoeft niet in de weg te staan aan een succesvolle aansprakelijkstelling van een school, maar maakt wel dat in de rechtspraak een bepaalde terughoudendheid bij de beoordeling van secundaire aansprakelijkheid van scholen wordt gesignaleerd.¹³³

Toegespitst op de onderhavige drillrapproblematiek, kan naar onze mening in beginsel worden gesteld dat er voor scholen eerder aanleiding kan bestaan om de hiervoor beschreven proactieve (onderzoeks)maatregelen te treffen, indien bekend is dat een bepaalde leerling lid is van een drillrapgroep en zich in dat verband inlaat met gevaarlijke activiteiten, omdat de kans dan groter is dat deze leerling zich ook op of rondom een school met deze gevaarlijke activiteiten inlaat en bijvoorbeeld wapens bij zich draagt. In dit verband kan op de school in het bijzonder een verantwoordelijkheid rusten om een veiligheidsbeleid te hanteren in geval van incidenten en om de leerlingen te ontmoedigen om wapens te gebruiken.¹³⁴ In concrete situaties kan daarnaast worden verwacht dat de school communiceert met ouders en met andere instanties, zoals de politie, maar eventueel ook zorginstanties, indien voorzienbaar is dat een leerling schadeveroorzakend gedrag zal gaan vertonen of een wapen op zak heeft. Indien een school dit soort voorzorgsmaatregelen nalaat, terwijl daartoe wel aanleiding bestond, en daardoor schade ontstaat, kan secundaire aansprakelijkheid van de school voor nadien plaatsvindende incidenten in de rede liggen.

5.4 De zorgplicht van de politie

De politie wordt in de straatcultuur beschouwd als de natuurlijke vijand.¹³⁵ Niettemin speelt de politie een belangrijke rol in het voorkomen van escalaties, dus ook in de drillrapcontext. Aangezien drillraps en de daaraan gerelateerde oproepen tot geweld meestal via social media worden geuit, kan van de politie worden verwacht dat zij tot op zekere hoogte 'online aanwezig' is.¹³⁶ Het Actieplan Wapens en

124 W. Nelen e.a., *Sociale veiligheid in en rond scholen*, Nijmegen: Praktikon 2018, p. 60.

125 'Politie vindt messen, hamers en stroomstootwapen in schoolkluisjes Zaanstad', *NOS.nl* 4 februari 2020.

126 'Vuurwapens, explosieven en cocaïne: scholenkoepel slaat alarm over criminele leerlingen', *RTLnieuws* 21 februari 2020.

127 'Groot mes gevonden bij leerling op school Vianen', *RTLnieuws* 7 november 2020.

128 Dit kan worden afgeleid uit de cijfers van de Inspectie van het Onderwijs over schorsingen en verwijderingen in het schooljaar 2019/2020, welke cijfers online raadpleegbaar zijn via <https://www.onderwijsinspectie.nl/trends-en-ontwikkelingen/documenten/data-bestanden/2020/11/05/schorsingen-en-verwijderingen-2019-2020>. Zie ter toelichting daarop: 'Scholen schorsen honderden leerlingen voor wapenbezit: 'Stijging is ongekend'', *RTLnieuws* 21 november 2020; 'Honderden leerlingen geschorst of definitief van school gestuurd vanwege wapenbezit', *NOS.nl* 21 november 2020.

129 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 15 en 17-18.

130 Bureau Beke, *Checklist invoering controle op wapenbezit binnen scholen*, Ministerie van Justitie en Veiligheid 2015, online raadpleegbaar via <https://hetccv.nl/onderwerpen/high-impact-crimes/hic-preventiewijzer/geweld/checklist-invoering-controle-op-wapenbezit-scholen/>.

131 Zie over deze grondslag voor de zorgplicht van scholen uitgebreid B.M. Pajmans, *De zorgplicht van scholen* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 2013, p. 111-118.

132 Zie bijvoorbeeld Rb. Zwolle-Lelystad 6 januari 2010, ECLI:NL:RBZLY:2010:BK7412, r.o. 4.3; Hof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:499, r.o. 4.5-4.6.

133 Zie nader Maes 2020, p. 138-145.

134 Zie bijvoorbeeld het Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 15.

135 Roks & Van den Broek 2020, p. 77.

136 Op <https://www.politie.nl/nieuws/2019/april/11/00-waakzaam-op-sociale-media.html>, geeft de politie aan dat online aanwezigheid tegenwoordig meer onderdeel aan het worden is van het reguliere politiewerk. Zie ook de Jaarverantwoording Politie 2020, p. 29, waarin aangegeven wordt dat gewerkt is aan inzicht in het fenomeen van drillraps.

Jongeren benadrukt het belang van deze online aanwezigheid evenzeer.¹³⁷

Ook in de context van de verantwoordelijkheden van de politie kan in onze optiek echter enkel van een *inspannings*-verplichting worden gesproken; van de politie kan niet worden verwacht dat zij elk incident voorkomt. Daarbij speelt in het bijzonder een rol dat *snitchen* – iemand 'verraden' door kennis met de politie te delen – een van de kwalijkste dingen is waaraan een drillrapper zich binnen de drillrapscene schuldig kan maken.¹³⁸ Hieruit volgt ook het eminente belang van nauwe communicatie met andere in deze paragraaf besproken actoren. De politie is goeddeels van die informatiedeling afhankelijk.¹³⁹ Daarnaast dient ook bedacht te worden dat de politie en andere overheidsorganen beleidsvrijheid genieten bij de keuze om al dan niet over te gaan tot politie-ingrijpen.¹⁴⁰ Die beleidsvrijheid wordt een eisende partij in een (secundaire) aansprakelijkheidsprocedure niet zelden tegengeworpen.¹⁴¹

Het voorgaande laat onverlet dat de politie niet stil kan blijven zitten als er concrete aanwijzingen bestaan dat een (drillrap)incident zal plaatsvinden en dat vanuit haar functie en bevoegdheden in de maatschappij in dit verband ook relatief gezien meer verwacht mag worden dan van een school of een zorginstelling.¹⁴² Illustratief is het arrest van de Hoge Raad inzake de oudejaarsrellen in Groningen.¹⁴³ De Gemeente Groningen was aansprakelijk vanwege het niet-ingrijpen door de politie bij de oudejaarsrellen, waarbij de woning van de benadeelden werd belaagd en daaraan vernielingen werden toegebracht. Ondanks dat de benadeelden de politie meermaals in paniek hadden gebeld, greep de politie urenlang niet in. Daarmee had zij, althans de gemeente als werkgever, onrechtmatig gehandeld jegens de benadeelden, aldus de Hoge Raad. Ten aanzien van een concrete drillrapescalatie, zou niet (tijdig of adequaat) ingrijpen door de politie onder omstandigheden ook tot aansprakelijkheid kunnen leiden.

Voor de volledigheid zij, tot slot, gewezen op de uitspraken over de aansprakelijkheid van de politie inzake het schietincident in Alphen aan den Rijn.¹⁴⁴ Alhoewel het kernverwijft hier het ten onrechte verstrekken van een wapenvergunning

betrof, markeren de overwegingen van de verschillende uitspraken wel het belang dat de politie zich vergewist van de persoonlijke situatie van jongeren die om een wapenvergunning verzoeken. Ook benadrukken de uitspraken dat de politie – als zij heeft nagelaten de zorg te betrachten die van haar mocht worden verwacht – aansprakelijk kan zijn voor door derden geleden schade, ook al is de schade feitelijk door een andere (primaire) partij in het leven geroepen.

5.5 De zorgplicht van gemeenten

In het verlengde van de zorgplicht(en) van de politie, ligt de zorgplicht van de gemeente. De gemeente lijkt in dit verband vooral betrokken te zijn als overkoepelend orgaan, onder andere als werkgever van de politie of als exploitant van een school of andere plaats waar jongeren samenkomen. Deze vorm van betrokkenheid van de gemeente ligt ook in het Actieplan Wapens en Jongeren besloten.

Als overkoepelend orgaan heeft de gemeente een verantwoordelijkheid om een adequaat en op de (drillrap)problematiek toegesneden beleid te voeren, bijvoorbeeld ten aanzien van wapenbezit onder jongeren. Het actieplan wijst bijvoorbeeld op de mogelijkheden voor gemeenten om inleveracties van wapens te organiseren.¹⁴⁵ Ook kunnen gemeenten volgens het actieplan meer inzetten op preventief fouilleren.¹⁴⁶ Als overkoepelend en beleidsmakend orgaan rust dus op de gemeente ook een zekere zorgplicht om, mogelijk met maatregelen als voorgesteld in het actieplan, het wapenbezit in de gemeente zoveel als mogelijk terug te dringen. Naargelang de ernst van de situatie, kunnen meer en/of verdergaande maatregelen aangewezen zijn. Het ondanks concrete aanwijzingen niet gebruik maken van dergelijke publiekrechtelijke bevoegdheden, zou in de aansprakelijkheidsbeoordeling kunnen worden betrokken bij de vraag of de gemeente voldoende heeft gedaan om de schade te voorkomen.

5.6 De zorgplicht van online platformen

Tot slot nog enkele beschouwingen ten aanzien van de rol en zorgplicht van online platformen. Social media spelen een belangrijke rol in de drillrapscene, zo bleek al uit het voorgaande.¹⁴⁷ Vooreerst geldt natuurlijk dat social media dé manier zijn voor drillrappers om ruchtbaarheid te geven aan hun muziek. Daarnaast gebruiken drillrappers social media om uiting te geven aan hun straatidentiteit en om hun 'gevaarlijke persona' te etaleren.¹⁴⁸ In het kader van de drillrapscene lijken social media echter ook gebruikt te worden om rivaliserende drillrappers te provoceren en te bedreigen en om meer in het algemeen op te ruien tot geweld.¹⁴⁹ Zo constateerde de Rechtbank Amsterdam in een van de strafrechtelijke drillrapuitspraken dat op social media scores

137 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 19.

138 Ilan 2020, p. 9.

139 Vgl. de Kwaliteitsmeter Veilig Uitgaan, online raadpleegbaar via <https://hetccv.nl/onderwerpen/kwaliteitsmeter-veilig-uitgaan/>.

140 Zie bijvoorbeeld HR 21 januari 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4526, r.o. 3.5, *NJ* 1983/252 (*Lucky Luyk*). Vgl. ook de keuze om de politie niet te laten ingrijpen bij de viering van het kampioensfeest door Ajax op 3 mei 2021. Zie R. Koops & B. Soetenhorst, 'Raad wil 'uitleg' Halsema over kampioensfeest Ajax, maar woede blijft uit', *Het Parool* 3 mei 2021.

141 Zie, onder anderen, Giesen 2014, p. 99.

142 Vgl. het genoemde onderscheid tussen concreet en algemeen toezichtsfalen.

143 HR 9 juli 2004, ECLI:NL:HR:2004:A07721, *NJ* 2005/391, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oudejaarsrellen Groningen*).

144 Rb. Den Haag 4 februari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:1061; Hof Den Haag 27 maart 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:541; HR 20 september 2019, ECLI:NL:HR:2019:1409, *NJ* 2020/233, m.nt. S.D. Lindenberg (*Schietincident Alphen aan den Rijn*).

145 Vgl. S. Keukenkamp, 'Wapen inleveren zonder straf slaat aan: dit jaar al 1200 (vuur)wapens vrijwillig afgegeven', *Trouw* 23 november 2020.

146 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 18.

147 Zie in dit verband Roks & Van den Broek 2020, i.h.b. H4-H5.

148 Vgl. R.A. Roks & J.B.A. van den Broek, '#HOUHETSTRAAT: straatcultuur op social media?', *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* 2017, afl. 3, p. 31-50.

149 Roks & Van den Broek 2020, p. 83-93.

werden bijgehouden van de hoeveelheid keren dat een lid van een rivaliserende drillrapgroep werd neergestoken.¹⁵⁰ Bovendien werd in een van de andere uitspraken van de Rechtbank Amsterdam geconstateerd dat filmpjes op social media waren geplaatst van het gewonde slachtoffer van het in die zaak aan de orde zijnde strafbare feit.¹⁵¹

Dat betekent dat in deze problematiek een belangrijke onlinecomponent speelt en er ook een zekere rol voor die verschillende platformen kan zijn weggelegd in het niet onbeperkt vertonen van deze beelden en teksten.¹⁵² Indien bepaalde informatie of bepaalde activiteiten van gebruikers van een online platform als onrechtmatig kan worden beschouwd en tot schade kan leiden bij anderen – zoals bijvoorbeeld het via een Instagram-post expliciet oproepen tot concreet geweld – kan het in de rede liggen dat een online platform aansprakelijk is, indien deze nalaat om die content aan te pakken.¹⁵³ Indien immers wordt opgeroepen tot concreet geweld en een vechtpartij zodoende via sociale media wordt 'georganiseerd', kan betoogd worden dat het platform een rol heeft om dergelijke content te modereren. Zo werd de vechtpartij bij de Pier in Scheveningen tussen twee drillrapgroepen (mede) geïnitieerd door een post op Snapchat van een Rotterdamse drillrapper om elkaar te ontmoeten tussen Amsterdam en Rotterdam om de 'beef te regelen'.¹⁵⁴ De vraag kan worden gesteld welke verantwoordelijkheden Snapchat in dit verband had. Wel dient daarbij aangetekend te worden dat het bewijs van het causaal verband tussen een eventuele zorgplichtschending van Snapchat – voor zover deze al aangenomen zou kunnen worden – en de schade die optrad bij de vechtpartij, geen eenvoudige exercitie zou zijn geweest.

Een voorbeeld waarin een online platform een dergelijke verantwoordelijkheid nam, betreft het geval waarin 101Barz – het hiphopplatform van BNNVara – daags na het reeds besproken dodelijke ongeval in Scheveningen, video's van de betrokken drillrapgroepen offline haalde.¹⁵⁵ Ook Facebook heeft oproepen tot geweld in verband met de avondklokrellen begin 2021 verwijderd.¹⁵⁶ In lijn hiermee geeft het Actieplan Wapens en Jongeren aan dat met internethostingbedrijven (online platformen) dient te worden

besproken wat de mogelijkheden zijn om beelden van drillrappers met grote hoeveelheden wapens offline te halen.¹⁵⁷ De formulering van precieze zorgplichten voor online platformen en het überhaupt in het leven roepen daarvan is echter bijzonder precair, omdat maatregelen die social media kunnen nemen haast allemaal inbreuk maken op de vrijheid van meningsuiting.¹⁵⁸

6. Conclusie

Er bestaan toereikende civielrechtelijke instrumenten om drillrappers (al dan niet functionerend in een groep) aansprakelijk te stellen voor schade ontstaan door drillrapincidenten, zoals steekpartijen en andere gewelddadige confrontaties. De aansprakelijkheid behoeft echter niet beperkt te blijven tot de feitelijke of primaire veroorzaker zelf; ook secundair betrokken actoren als ouders, scholen, online platformen en overheidsinstellingen kunnen in voorkomende gevallen tot vergoeding van de geleden schade gehouden zijn. Deze secundaire aansprakelijkheid is voor de benadeelde partij met name een interessante rechtsfiguur in de veelvoorkomende gevallen waarin de feitelijke veroorzaker – de drillrapper zelf – onvoldoende verhaal biedt, en zij haar schade via die weg dus niet vergoed ziet.

De secundair betrokken actoren dienen dus proactief om te gaan met de kennis die zij (kunnen) hebben over en de rol die zij (kunnen) spelen in het voorkomen van de besproken drillrapincidenten. Het voorgaande geldt temeer daar waar de overheid in recente beleidsstukken en actieplannen de rol van ouders, scholen en andere instanties in het voorkomen van wapenbezit en drillrapincidenten tussen jongeren, (steeds meer) benadrukt.

In het licht van deze ontwikkelingen dringt zich vervolgens wel een interessante, maar complexe vraag op naar de *voorzienbaarheid van de schade*. Opvallend en kenmerkend aan de drillraps is namelijk dat deze openbaar via de sociale kanalen zicht- en hoorbaar zijn; dus óók voor partijen die met enige mate van toezicht op deze jongeren zijn belast. Dat roept in de eerste plaats de vraag op in hoeverre het voor een secundaire partij mogelijk is om met enig succes het verweer te voeren dat voor haar niet voorzienbaar was dat bepaalde confrontaties of escalaties zouden plaatsvinden, als deze in voor iedereen toegankelijke raps al expliciet werden bezongen en zodoende zijn aangekondigd. Het noopt in de tweede plaats tot (beantwoording van) de meer principiële vraag wat er van een ouder, school, instelling, gemeente, politie en andere betrokken partijen verwacht mag worden in termen van het (actief) vergaren van informatie op kanalen als YouTube, Spotify en Instagram over de mogelijkheid dat bepaalde geweldsincidenten zullen plaatsvinden.

150 Rb. Amsterdam 31 maart 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1530.

151 Rb. Amsterdam 22 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1982.

152 De verantwoordelijkheden van online platformen staan tevens op Europees niveau op de agenda. Zie recentelijk V. Mak & F. Schemkes, 'With great power comes great responsibility', *NJB* 2021/716, afl. 10, p. 746-754.

153 Vgl. S. Kulk & T. Snijders, 'Casestudy contentmoderatie door online platformen', in: S. Kulk e.a., *Juridische aspecten van algoritmen die besluiten nemen. Een verkennend onderzoek*, Universiteit Utrecht 2020, p. 51; M.Y. Schaub, *Onlineplatformen (Monografieën Privaatrecht nr. 19)*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, nr. 76-77. Daarbij spelen wel de aansprakelijkheidsbeperkingen van art. 6:196c BW een belangrijke rol. Hierbij past overigens de nuancering dat in criminologisch onderzoek wel geconcludeerd is dat het offline halen van drillrapvideo's niet altijd een effectieve bestrijding is van geweld in de drillrapscene. Zie Fatsis 2019; Ilan 2020.

154 M. Wijnstekers, 'Vete in drillrapwereld eist opnieuw dodelijk slachtoffer: 'helaas heb je het niet gehaald soldaat'', *AD* 12 augustus 2020.

155 L. van Wijk, 'Hiphopplatform van NPO haalt drillrapvideo's offline', *Het Parool* 12 augustus 2020.

156 'Politie en Facebook houden oproepen tot geweld in de gaten', *ND* 25 januari 2021.

157 Actieplan Wapens en Jongeren 2020, p. 21.

158 Vgl. meer in het algemeen over de regulering van online content en de bijbehorende juridische vraagstukken C.P.M. Cleiren e.a., *Regulering van online content. Naar een herijking van het Nederlandse internetbeleid*, AIV-advies 113, Universiteit Utrecht 2020.

In de rechtspraak zijn nog geen antwoorden op deze (nieuwe) vragen geformuleerd. Mede in het licht van de terughoudende omgang met secundaire zorgplichten, is het wat ons betreft zeer de vraag of rechters in de nabije toekomst genegen zullen zijn secundaire aansprakelijkheid aan te nemen wegens algemeen toezichtsfalen. In dat geval bestonden er voor de secundaire partij immers geen concrete aanwijzingen dat er een incident in de drillrapscene zou plaatsvinden en was er dus ook geen aanleiding om het internet 'af te struinen'.¹⁵⁹ Het voorgaande kan in onze optiek evenwel anders liggen in de gevallen waarin er voor de secundaire partij (wel) concrete aanwijzingen bestonden dat het kind of de leerling onderdeel uitmaakt van een gewelddadige drillrapgroep en bijvoorbeeld pretendeert over vuurwapens te beschikken. In die gevallen is niet ondenkbaar en in veel gevallen ook wenselijk dat – in een veranderende maatschappij, waarin social media steeds meer tot de algemeen gebruikelijke wijzen van communicatie behoren – van (meer) toezichthoudende actoren verwacht zal worden dat zij het openbare social media-profiel van de drillrapper in kwestie bekijken. Als de vergaarde informatie daartoe aanleiding geeft, kan van secundaire partijen bovendien verwacht worden dat zij daarop acteren en concrete voorzorgsmaatregelen treffen, door bijvoorbeeld de relevante instanties te waarschuwen. Welke zorgplicht de toezichthoudende actoren precies toebedeeld krijgen, is uiteraard steeds afhankelijk van de taak van de specifiek aangesproken secundaire partij, de intensiteit van diens zorgrelatie met de drillrapper en de daadwerkelijke mogelijkheden die zij heeft om onderzoek te doen en maatregelen te treffen ter voorkoming van drillrapincidenten.

Tot slot zij opgemerkt dat, zelfs als aangenomen kan worden dat de schade voor de secundaire partij (voldoende) voorzienbaar was en van een geschonden zorgplicht sprake is, de causaliteit en de relativiteit evengoed aan de vestiging van aansprakelijkheid in de weg kunnen staan. In onze optiek zou regulering van de secundaire aansprakelijkheid aan de hand van art. 6:98 BW – meer dan een voorzichtige of zelfs restrictieve toepassing van de vestigingsvoorwaarden voor secundaire aansprakelijkheid – tegemoet kunnen komen aan de bezwaren die in een voorkomend geval tegen de (volledige) toewijzing van de secundaire aansprakelijkheid rijzen, door bepaalde schadeposten wel en bepaalde schadeposten niet aan de secundaire partij toe te rekenen. De uitspraken inzake het schietincident in Alphen aan den Rijn kunnen daarbij als voorbeeld dienen.

Deze civielrechtelijke discussies ten spijt, lijkt de opkomst van de drillrapscene anno 2021 nog met name het maatschappelijke en strafrechtelijke debat te domineren. Maar wat niet is, kan nog komen. Social media en de groeiende drillrapscene zullen een steeds groter en integraal onderdeel uitmaken van het leven van een steeds jongere groep van de bevolking. Dat zal invloed hebben op de soort zorg die van

een bredere groep toezichthoudende partijen verwacht mag worden en de soort vragen die aan de civiele rechter worden voorgelegd. Aansprakelijkheden die nu nog ver weg lijken, kunnen in de toekomst zodoende (wel) heel reëel en misschien zelfs ook wenselijk worden.

¹⁵⁹ Dat kan anders liggen als het de zorgplicht van de politie betreft.